SLOVANSKÝ OBZOR

č. 2/2021
roč. 1

Informačný spravodajca Matice slovenskej pre slovanský svet a slovenské zahraničie

SPOMIENKA NA SVÄTÚ MUČENÍČKU ĽUDMILU

STARONOVÝ PREDSEDA MATICE SLOVENSKEJ

ROZHOVOR S JIŘÍM MALÍŘEM, PREDSEDOM MATICE MORAVSKEJ

O AKTUÁLNÍ ČINNOSTI MATICE LUŽICKOSRBSKÉ

ZPRÁVA O ČINNOSTI MATICE ČESKÉ V ROCE 2020

CYRILO-METODSKÉ BRATSTVO: ZABUDNUTÝ SLOVANSKÝ SPOLOK

SLOVANSKÝ OBZOR

Informačný spravodajca Matice slovenskej pre slovanský svet a slovenské zahraničie
roč. 1, č. 2/2021 ISSN 2729-9570

OBSAH

Editoriál

Pavol Madura, vedecký tajomník Matice slovenskej, šéfredaktor časopisu Slovanský obzor, Slovensko — 3

Prehľad zo slovanského sveta

Anja Pohončowa, predsedníčka Matice lužickosrbskej, Nemecko — *Z činnosti Matice lužickosrbské* — 4

Vladimír Protivňák, predseda záujmového odboru Matice slovenskej slovensko-rusínskej vzájomnosti A. I. Dobrianskeho, Slovensko — *Slovensko-rusínska vzájomnosť* — 5

Pavel Muchka, tajomník výboru Matice českej, vedúci oddelenia knižnej kultúry, knižnica Národného múzea, Česko — *Zpráva o činnosti Matice české v roce 2020* — 6

Matej Mindár, odborný asistent politológie, Slovensko — *Matica slovenská odhalila busty dvom významným slovenským dejateľom* — 7

Jekaterina Sergejevna Chudjaková – Michail Vladimirovič Grabevnik, Permská státní univerzita, Rusko — *Čas výzev, příležitostí a výhledů* — 8

Katarína Pucovská, zodpovedná redaktorka informačného portálu kulpin.net, Srbsko — *Matica slovenská v Srbsku si zvolila nového predsedu* — 9

Sergej Michajlovič Sloistov, Slavistický ústav Ruskej akadémie vied, Rusko — *Spomienka na svätú mučeníčku Ľudmilu žije v srdciach Čechov, Slovákov a Rusov* — 10

Peter Schvantner, tajomník Matice slovenskej, Slovensko — *Staronový predseda Matice slovenskej* — 11

Dejiny

Anna Konderlová, členka ústredného výboru Matice sliezskej, z pobočného spolku v Bystřici nad Olší, Česko — *Historie a současnost Matice slezské, pobočného spolku v Bystřici nad Olší v České republice* — 12

Ján Brtka, bývalý predseda Matice slovenskej v Srbsku, Srbsko — *Matica slovenská v Srbsku* — 14

Viktória Viktorovna Nadolska, právnička, Sevastopoľ — *Cyrilo-metodské bratstvo: zabudnutý slovanský spolok* — 15

Rozhovor

Rozhovor s Jiřím Malířem, predsedom Matice moravskej, Česko — *Matica moravská ako tradičná a silná; ustanovizeň vedeckého bádania v oblasti dejín Moravy, českých krajín a krajín strednej Európy* — 18

Velikáni slovanstva

Zuzana Pavelcová, riaditeľka Krajanského múzea Matice slovenskej, Slovensko — *Kresťanské a národné v zrkadle mimoriadneho života Štefana Boleslava Romana* — 21

Knižnica slovanského sveta

Pavol Parenička, Slovenský literárny ústav Matice slovenskej, Slovensko — *Kongres matíc slovanských národov a inštitúcií zaznamenaný v reprezentačnej viacjazyčnej publikácii* — 23

Július Lomenčík, riaditeľ Slovenského literárneho ústavu Matice slovenskej, Slovensko — *Slováci v zahraničí 37* — 25

Viliam Komora, tajomník Matice slovenskej, Slovensko — *Nová monografia o Slovanoch* — 26

Pripomíname si... — 28

Redakčná rada: JUDr. Marián Gešper (predseda rady), PhDr. Pavol Madura (šéfredaktor), PhDr. Zuzana Pavelcová, ThLic. Mgr. Viliam Komora, PhD., doc. PaedDr. Pavol Parenička, CSc., Mgr. Peter Schvantner

Sídlo redakcie:
Matica slovenská
P. Mudroňa 1, 036 01 Martin
e-mail: pavol.madura@matica.sk

Vydala Matica slovenská © Matica slovenská 2021
www.matica.sk

MATICA SLOVENSKÁ

Grafická úprava: PaedDr. Eva Čulenová, PhD., Signis – vydavateľstvo
Jazyková redaktorka: Ing. Janka Farkašová
Časopis vychádza v slovenskom, anglickom a ruskom vydaní.
Na obálke:
Alegorický sprievod matičiarov v dobových kostýmoch pred druhou budovou Matice slovenskej počas osláv 160. výročia Memoranda národa slovenského 7. júna 2021. Foto: Ján Seman

Za správnosť údajov v jednotlivých príspevkoch zodpovedajú autori.
Redakcia si vyžaduje krátenie príspevkov.
ISSN 2729-9570

Pavol Madura, vedecký tajomník Matice slovenskej, šéfredaktor časopisu Slovanský obzor, Slovensko

Vážení čitatelia,

prinášame vám druhé číslo nášho kultúrno-spoločenského i odborného časopisu *Slovanský obzor*, ktoré uzatvára prvý rok jeho účinkovania v mediálnom priestore. Nový informačný spravodajca pre slovanský svet a slovenské zahraničie s moderným dizajnom a adekvátnou grafickou úpravou a ilustráciami je určený najmä matičnej, odbornej, vedeckej i širšej kultúrnej svetovej verejnosti, osobitne v slovanských krajinách s matičnou tradíciou.

Do obsahovej tvorby druhého čísla sa zapojilo oveľa viac partnerských subjektov a tiež aj jednotlivcov, čo nás veľmi teší. Viacero príspevkov sme museli posunúť do ďalšieho čísla, aj napriek tomu, že to aktuálne sme rozšírili o štyri strany. Viacerí z vás sa vyjadrili, že časopis pôsobí upokojujúcim dojmom. Teší nás množstvo prichádzajúcich ohlasov. Mimoriadne veľkú pozornosť zožali jazykové mutácie časopisu. Môžeme teda zhodnotiť, že účel časopisu spočívajúci vo vzájomnej informovanosti a väčšej prepojenosti napriek geografickej vzdialenosti sa nám podarilo dosiahnuť.

V krátkosti spomeniem, že požiadavka na vznik časopisu vzišla na rokovaní 4. kongresu matíc a inštitúcií slovanských národov, ktorý sa konal 5. a 6. júna 2019 v Martine na Slovensku. Slovanský obzor ponúka priestor na vzájomný dialóg, spoluprácu a informovanosť slovanských matíc a kultúrnych i vedeckých inštitúcií slovanských národov. Medzi priority patrí aj ochrana kultúrneho dedičstva, oblasť kultúry, vedy, školstva. V tomto kontexte je potrebné zabezpečiť nepretržitý vedecký a odborný dialóg, venovať sa vzájomnému spoznávaniu medzi našimi inštitúciami, ich dejinnému vývoju a popredným predstaviteľom, významným osobnostiam a udalostiam v dejinách našich slovanských národov. V oblasti vedy je nevyhnutné zabezpečiť aktívnu spoluprácu na poli slavistiky a ďalších humanitných vied (historiografia, literárna veda, kulturológia, etnografia, bibliografia, jazykoveda, slovanská porovnávacia lingvistika a komparatistika), rozvoj kultúrnej a vedeckej výmeny, organizovanie vedecko-odborných a osvetových podujatí. Časopis vychádza ako občasník v elektronickej podobe v troch jazykových mutáciách – slovenskej, ruskej a anglickej, aby sa dostal k čo najširšiemu okruhu záujemcov na všetkých svetadieloch. Elektronická verzia časopisu je dostupná na adrese: https://matica.sk/slovansky-obzor/.

Pomaly vstupujeme do nového roka 2022, preto je na mieste vytýčiť si nové predsavzatia a ciele. Som presvedčený o tom, že stúpajúca aktivita nás všetkých prispeje k nárastu obsahovej pestrosti, vyššej periodicite a možno aj ďalším jazykovým mutáciám. Budeme radi, ak sa do tvorby a propagácie časopisu zapojíte aj vy.

Tešíme sa na tvorivú spoluprácu.

Pilotné číslo časopisu *Slovanský obzor* v slovenskej, ruskej a anglickej jazykovej mutácii vydané v roku 2021

Z ČINNOSTI MATICE LUŽICKOSRBSKÉ

Anja Pohončowa, predsedníčka Matice lužickosrbskej, Nemecko

Z valní porady Matice lužickosrbské. Foto: Ludwig Saksa

Stejně jako loni vyznačuje se i v roce 2021 činnost Matice lužickosrbské značnými omezeními vyplývajícími z pandemického rozšíření koronaviru. Navzdory tomu jsme v září 2020 mohli dodatečně uskutečnit valnou hromadu našeho sdružení a ustanovit nové předsednictvo včetně předsedkyně. Asi 40 přítomných členů za ni zvolilo jazykovědkyni Lužickosrbského ústavu dr. Anju Pohončowou. Ta se tím tak stala první ženou v čele nejstaršího lužickosrbského spolku. Ve své funkci následuje Jurija Łušćanského, jenž byl předsedou od roku 2016. On a další dvě dosavadní členky už do nového předsednictva nekandidovali. Nové předsednictvo má od nynějška – mimo předsedkyni – šest dalších členů, mezi nimi předsedu dolnosrbského odboru Maśica Serbska. Činnost matice se odráží hlavně v aktivitách sekcí a komisí. Bohužel se musily různé plánované akce zrušit, například přednášky matiční akademie, jež historická sekce pořádá pravidelně od roku 2009. Ani Dolnosrbská jazyková komise se loni a letos ještě nesešla. Zasedání Hornosrbské jazykové komise probíhala digitálně. Pandemie též ztěžuje práci památkového výboru, jenž však přesto plní své úkoly a uskutečňuje příslušné projekty. Dolnosrbský odbor Maśica Serbska byl k naší lítosti nucen svou loňskou valnou hromadu odvolat a letošní, chystanou na červen, znova odsunout. Schůze našeho předsednictva se teď konají bez výjimky on-line; tím je kontinuita práce v daných podmínkách zaručena.

Ve středu 21. dubna 2021 vzpomínali v Husce lužickosrbského učitele a přírodovědce Michała Rostoka (1821 – 1893) u příležitosti dvousetletého výročí jeho narození. Pamětní shromáždění organisovaly husecká farnost a Matice lužickosrbská. Na německo-srbské pobožnosti v kostele hodnotili mezi jinými lužickosrbský superintendent na výměnku Jan Malink a předsedkyně Matice působení Michała Rostoka, zvláště poukazujíce na jeho význam pro stvoření hornosrbské přírodovědné terminologie. Poté se přítomní odebrali na hřbitov, kde v roce 1997 Matice lužickosrbská vztyčila pamětní sloup a kde byla tehdy položena původní náhrobní deska, předtím odstraněná a následně restaurovaná.

V pátek 23. dubna 2021 byla před školou v Radworu posvěcena nová stéla ke cti 125. výročí narození Marje Grolmusec. Oslavenkyně byla publicistka a bojovala proti nacionálně socialistickému režimu; v srpnu 1944 zahynula v koncentračním táboře v Ravensbrücku. Jurij Łušćanski na pamětním aktu upozornil v lužickosrbské řeči a jménem Matice na zmužilou křesťanku. Pro rok 2021 počítáme s uspořádáním dalších akcí na počest Marje Grolmusec.

Domowina – svaz Lužických Srbů, jemuž Matice přísluší, vyzvala v roce 2020 své členy ke kritické četbě, komentování a vylepšení svazových směrnic, jež mají býti základem další činnosti svazového předsednictva Domowiny po volbách v roce následujícím. Také předsednictvo Matice lužickosrbské se směrnicemi zabývalo a podalo své stanovisko. Konečnou versi schválili účastníci valné hromady Domowiny dne 12. června 2021 v Slepu (mezi nimi též členky a členové Matice).

Od roku 2011 vypisuje Matice lužickosrbská každý druhý rok tři dorostové ceny za odborné práce na poli jazyka, literatury, dějin, kulturního bádání nebo umění Lužických Srbů: cenu Michała Hórnika pro žáky a žákyně hornolužických gymnasií, cenu Bogumiła Šwjely za žáky a žákyně dolnolužických gymnasií a cenu Arnošta Muki pro studenty a absolventy, resp. studentky a absolventky university v prvním roce po zakončení studia.

Do soutěže roku 2019 byly podány práce pro všechny tři kategorie, a to v takovém počtu jako nikdy předtím. V červnu 2021 byly dorostové ceny vypsány znova a i letos doufáme v hojnou účast.

Středem nynější činnosti je příprava matiční valné hromady, jež se má sejít 2. října 2021.

V roce 2022 si budeme připomínat 175. výročí založení našeho spolku a v té souvislosti připravujeme v součinnosti s Lužickosrbským ústavem konferenci, která by měla proběhnout koncem listopadu 2022.

Atmosféra z vystúpenia tanečníčok FS Chemlon v humenskom skanzene na VII. ročníku rusínskeho festivalu v roku 2021. Foto: Juraj Kammer

SLOVENSKO-RUSÍNSKA VZÁJOMNOSŤ

Vladimír Protivňák, predseda záujmového odboru Matice slovenskej slovensko-rusínskej vzájomnosti A. I. Dobrianskeho, Slovensko

Historické osudy Slovákov a Rusínov na východnom Slovensku boli veľmi totožné, veď oba národy žili v blízkom susedstve, bratských vzťahoch a priateľstve. Prirodzenú a slobodnú existenciu a záujmy vznikajúceho slovenského a rusínskeho národa v druhej polovici 19. storočia v uhorskom parlamente hájili Ľudovít Štúr a neskôr poslanec Adolf Ivanovič Dobriansky, ktorý patril k zakladateľom Matice slovenskej (r. 1863) a ktorého podpis nachádzame na pamätnej listine na druhom mieste za podpisom slovenského národovca, biskupa Štefana Moysesa.

Po vzniku Rusínskej obrody na Slovensku v roku 1990 sa začala písať novodobá história vzájomnej spolupráce s Maticou slovenskou (MS) vo februári 2007 oficiálne uzatvorenou Dohodou o spolupráci s Domom Matice slovenskej v Michalovciach a následne aj v januári 2010 podpísaným Memorandom o vzájomnej spolupráci medzi Miestnym odborom Matice slovenskej v Prešove a Miestnou organizáciou Rusínskej obrody v Prešove, ktoré zakotvili smerovanie ďalšej konštruktívnej spolupráce v oblastiach umeleckého, kultúrno-spoločenského a výchovno-vzdelávacieho života Slovákov a Rusínov v záujme posilňovania spoločných duchovných a morálnych hodnôt na Slovensku. Mnoho spoločných podujatí a aktivít prehĺbilo vzájomné kroky v spolupráci oboch organizácií a potvrdilo oprávnenosť jej pokračovania aj v súčasnej dobe.

Logickým vyústením ďalšieho spoločného napredovania bol vznik záujmového odboru (ZO) MS slovensko-rusínskej vzájomnosti A. I. Dobrianskeho začiatkom roku 2019, ktorého prvým predsedom sa stal Miroslav Kerekanič. Zhodnotenie úvodných rokov činnosti odboru sa uskutočnilo na valnom zhromaždení ZO MS A. I. Dobrianskeho 12. augusta 2021 v Koncertnej sále Vihorlatského múzea v Humennom. Odbor spoluorganizoval podujatia zamerané na folklór, odborné konferencie a semináre k jubileu Adolfa I. Dobrianskeho. Na valnom zhromaždení bolo prijatých päť nových členov, uskutočnili sa voľby delegáta a náhradníka na valné zhromaždenie MS a návrh na kandidátov do orgánov MS. Zároveň valné zhromaždenie ZO MS A. I. Dobrianskeho zvolilo nový výbor záujmového odboru slovensko-rusínskej vzájomnosti MS: za predsedu Vladimíra Protivňáka, podpredsedu Miroslava Kerekaniča, tajomníka Martina Hajníka a dozorcu ZO MS Viliama Komoru.

V diskusii vystúpili páni M. Kerekanič, V. Komora, Š. Topľanský, V. Protivňák a M. Hajník, ktorí hovorili o možnosti podporovať realizovanie slovensko-rusínskych táborov, organizovať podujatia s naklonenými obcami, zapájať najmä mladých ľudí z univerzít do diania v odbore. Pavol Madura, vedecký tajomník Matice slovenskej, prisľúbil pomoc Vedného ústredia MS. V rámci vydávaných periodík Matice slovenskej ako *Slovanský obzor a Slovensko – Národné spektrum* je možné podávať príspevky. Obohatením programu valného zhromaždenia bola účasť a vystúpenie predsedu Matice slovenskej Mariána Gešpera, ktorý vo svojom príhovore upriamil pozornosť na zveľadenie odboru, prijatie nových členov, pestrú činnosť odboru v oblasti vedy, kultúry a folklóru.

Prítomnými členmi odboru bola vyjadrená podpora Mariánovi Gešperovi, kandidátovi na predsedu Matice slovenskej, ktorému zároveň výbor vyjadruje poďakovanie za konštituovanie a podporu novovzniknutého odboru slovensko-rusínskej vzájomnosti MS. V náčrte plánu činnosti ZO na roky 2021 – 2025 bola predstavená vízia fungovania odboru: vydanie zborníka z konferencií a odborných seminárov o A. I. Dobrianskom, rozšírenie členskej základne prijatím nových členov, vydávanie článkov v matičných periodikách, folklórne aktivity doma a v zahraničí, nadviazanie spolupráce s mladými Rusínmi pri MS, spolupráca s Rusínskou obrodou, podchytenie učiteľov na školách na spoluprácu, vytvorenie vlastného okna na stránke Matice slovenskej a zorganizovanie viacdňového stretnutia členov odboru.

Prvé aktivity nasledovali hneď po skončení rokovania valného zhromaždenia, ktorou bol seminár Odkaz A. I. Dobrianskeho pre súčasnosť a spomienka na Mitr. prot. Mgr. Petra Humeníka so sprievodným kultúrnym programom. Záujmový odbor slovensko-rusínskej vzájomnosti otvára pre rusínsku menšinu pod krídlami Matice slovenskej ďalšie možnosti spolupráce pri zabezpečení výskumu v historicko-vednej oblasti, organizovaní tvorivých dielní zameraných na výchovu mladej generácie kultúrnych činovníkov, rozvíjanie zahraničných aktivít spolupráce s krajanskými organizáciami Slovákov a Rusínov pri pozdvihovaní národnostného povedomia slovanských národov v strednej Európe.

ZPRÁVA O ČINNOSTI MATICE ČESKÉ ZA ROK 2020

Pavel Muchka, tajomník výboru Matice českej, vedúci oddelenia knižnej kultúry, knižnica Národného múzea, Česko

Činnost Matice české byla v roce 2020 výrazně poznamenána nepříznivou epidemiologickou situací. Neuskutečnila se řada plánovaných akcí a projektů, poprvé se tak nekonaly ani již tradiční a oblíbené přednáškové cykly, věnující se vybraným kapitolám z české historie a především literární historie.

Letošní výročí Boženy Němcové (1820 – 1862) Matice česká alespoň připomenula ve formě online diskuzního pořadu ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu Akademie věd České republiky, který bude trvale zpřístupněn na YouTube a webových stránkách Společnosti Národního muzea. O životě a díle největší české spisovatelky zde spolu diskutovali významní znalci jejího díla: Dalibor Dobiáš, Magdaléna Pokorná a Robert Adam. Dalším matičním příspěvkem k letošnímu jubileu B. Němcové jsou tematicky zaměřené *Matiční listy*, jež jsou již řadu let přílohou dvojčísla časopisu *Národního muzea Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*.

Na zámku v Malči u Chotěboře je od roku 2018 přístupná expozice, přibližující život a dílo Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra. Nechybí zde ani část věnovaná počátkům Matice české, na které se Matice česká podílela i zápůjčkou nejstaršího předmětu. Zámek je v držení přímého potomka F. L. Riegra, Václava Macháčka-Riegra. Foto: Pavel Muchka

V březnu a září se uskutečnilo několik exkurzí, které se zaměřily na minulost a současnost českého tělovýchovného spolku Sokol. S velkým zájmem členů se setkala prohlídka interiéru historické budovy Sokola Pražského, stejně tak i procházka po Olšanských hřbitovech, zaměřená na místa posledního odpočinku zakladatelů a významných činovníků Sokola.

Nejen pro členy Matice české byl určen poznávací zájezd do Malče a okolí, který se nakonec uskutečnil ve dvou termínech. Nejdříve proběhla návštěva zámku Jana Josefa IV. Dobrzenského z Dobřenic v Chotěboři, jehož dědeček byl vychováván Cyrilem Purkyně, prvorepublikovým předsedou Matice české. Hlavním bodem programu byla prohlídka zámku v Malči v majetku Václava Macháčka-Riegra, kde je umístěna expozice přibližující život a dílo Františka Palackého a jeho zetě Františka Ladislava Riegra, který Maleč v roce 1862 zakoupil. Ve vitríně má návštěvník možnost se seznámit také s nejstaršími dějinami Matice české, pro kterou oba národní výtečníci celý život pracovali. Poslední navštívené místo zájezdu bylo v Modletíně u hrobu Terezie Riegrové (1795 – 1869), matky F. L. Riegra, která jej po celý život neúnavně podporovala.

Z plánovaných prezentací zajímavých knižních titulů v září ve spolupráci s nakladatelstvím Machart proběhlo představení knihy Martina Nekoly o životních osudech novináře Rudolfa Kopeckého (1893 – 1981), do kterých se plně promítly dramatické okamžiky moderních československých dějin. Z iniciativy Šárky Rámišové, členky výboru Matice české, byl v září zahájen cyklus *Ze života sbírek Národního muzea*, jehož smyslem je postupně představovat sbírkové bohatství Národního muzea prostřednictvím odpovědných kurátorů. Nejdříve zájemce seznámila Š. Rámišová s předměty ze sbírky tělovýchovy a sportu Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, které má rovněž bohatou výstavní a publikační činnost. Jolana Tothová z Oddělení novodobých českých dějin představila mimořádnou sbírku Muzea dělnického hnutí, které Národní muzeum do svých sbírek přebíralo v letech 2014 – 2016. Cennou kolekci novodobého textilu a módy z Oddělení novodobých českých dějin prezentovala Miroslava Burianová, cyklus pak zakončil Lukáš Funk z Numismatického oddělení, jež spravuje rozsáhlou a kvalitní sbírku platidel, medailí a řádů. Dvě poslední uvedená vystoupení odborných pracovníků Národního muzea zároveň zachytila kamera a jsou tak online přístupná na YouTube a webových stránkách Společnosti Národního muzea.

Z každoročně plánovaných informačních panelů se v roce 2020 podařilo zrealizovat dva – Jan hrabě Harrach a hrobka hrabat Harrachů v Horní Branné (autorem textu je Jan Luštinec, obrazový doprovod pochází ze sbírek Krkonošského muzea v Jilemnici) a Jan Karel Rojek v Budyni nad Ohří (autorkou textu je Markéta Mrázková).

S ohledem na epidemiologickou situaci a vládou vyhlášená nařízení se ale neuskutečnila žádná slavnost spojená s odhalením panelů.

Na rok 2021 plánuje Matice česká uskutečnit tradiční jarní a podzimní přednáškové cykly, řadu exkurzí, prezentací knih, slavnostně představit novou matiční publikaci o Řípu jako národním symbolu v 19. století z pera Niny Milotové a připravit do regionů České republiky několik informačních panelů. Ve spolupráci s několika institucemi připravuje pestrou nabídku akcí, projektů a výstav, které připomenou dvousté výročí narození českého novináře a politika Karla Havlíčka Borovského (1821 – 1856).

Vše se ale bude odvíjet od možného návratu do běžného kulturního života v České republice.

MATICA SLOVENSKÁ ODHALILA BUSTY DVOM VÝZNAMNÝM SLOVENSKÝM DEJATEĽOM

Matej Mindár, odborný asistent politológie, Slovensko

Jednou z dôležitých úloh najstaršej celonárodnej ustanovizne Slovákov Matice slovenskej (MS) je pripomínanie si dôležitých míľnikov moderných slovenských dejín. Obdobie devätnásteho a dvadsiateho storočia sa nieslo v duchu národnej a kultúrnej emancipácie Slovákov do pozície moderného štátotvorného politického národa. V roku 2021 sme si pripomenuli sté výročia narodenia dvoch významných slovenských osobností – Alexandra Dubčeka a Štefana Boleslava Romana.

Slávnostné odhalenie busty Štefanovi Boleslavovi Romanovi v Aleji dejateľov v Parku sv. Cyrila a Metoda pred sídelnou budovou Matice slovenskej v Martine 4. 10. 2021. Na obr.: (zľava) Branislav Roman, predseda Matice slovenskej Marián Gešper, predseda Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí Milan Ján Pilip a Vladimír Bútora. Foto: Ján Seman

Alexander Dubček ako rešpektovaný politik a štátnik v čase demokratizačného procesu slovenskej a českej spoločnosti sa zaslúžil aj o federalizáciu Československej socialistickej republiky. Ako jediný zachovaný výdobytok Pražskej jari po invázii vojsk Varšavskej zmluvy 21. augusta 1968 umožnil o dvadsať rokov neskôr demokraticky zvoleným predstaviteľom zavŕšiť národno-emancipačný proces slovenského národa vytvorením samostatnej a demokratickej Slovenskej republiky 1. januára 1993. Preto sa Matica slovenská pri príležitosti roku Alexandra Dubčeka rozhodla 4. augusta 2021 odhaliť jeho bustu v Aleji dejateľov pred svojou sídelnou budovou v Martine. Predseda MS Marián Gešper počas svojho príhovoru pripomenul, že najstaršia celonárodná ustanovizeň Slovákov týmto spôsobom včlenila Alexandra Dubčeka medzi najvýznamnejších dejateľov a činovníkov slovenského národa. *„Chcem zdôrazniť, že je to veľká pocta aj jeho kultúrnej činnosti. Dubček je síce vnímaný ako politik a štátnik, ale zabúda sa na jeho kultúrny a spoločenský presah.“* Vyzdvihol tiež Dubčekov prínos pri prinavrátení spolkového a samosprávneho charakteru Matice slovenskej v šesťdesiatych rokoch minulého storočia, ktorý však trval len do normalizácie. *„Matica slovenská bola v 50. rokoch perzekvovaná. A práve Dubček návštevou z augusta 1963 akoby symbolicky umožnil nadýchnuť sa našej najstaršej národnej kultúrnej ustanovizni.“* Na základe toho mu vtedajšie vedenie Matice slovenskej udelilo v roku 1968 čestné členstvo, ktoré v matičnej histórii získalo len niekoľko osobností. Matičnú pôdu navštívil aj v roku 1963 pri príležitosti stého výročia jej vzniku. Jej vzácnym hosťom bol tiež v roku 1992 tesne pred svojou tragickou smrťou. Odhalenie jeho bronzovej busty od sochára Tomáša Polonského vnímajú matičiari ako zhmotnenie jeho zásluh a odkazu pre Slovákov a Slovenky.

Štefan Boleslav Roman ako slovenský emigrant v Kanade, jeden z najbohatších ľudí vtedajšieho sveta, ale hlavne zakladateľ a prvý predseda Svetového kongresu Slovákov sa podobne ako Alexander Dubček veľkým spôsobom zaslúžil o vznik demokratickej slovenskej štátnosti, rešpektovanej a uznanej všetkými štátmi sveta. Na základe toho mu vedenie Matice slovenskej v spolupráci s Miestnym odborom MS v Prievidzi 4. októbra 2021 na tom istom mieste odhalilo historicky prvú bustu na území Slovenska, symbolicky umiestnenej na zemeguli. Predseda MS Marián Gešper vo svojom príhovore upozornil, že tento rok si pripomíname dve významné výročia, ktoré sú spojené so zahraničnými Slovákmi – storočnicu narodenia Štefana Boleslava Romana a 51. výročie založenia Svetového kongresu Slovákov. *„Roman bol známy podnikateľ, prezývaný uránový kráľ, no treba zdôrazniť, že bol aj presvedčeným kresťanom a hrdým Slovákom. Veľa obetoval v prospech Svetového kongresu Slovákov, čím posilnil slovenskú emigráciu a slovenský demokratický život v zahraničí. Mal otvorené dvere k štátnym predstaviteľom Spojených štátov amerických, Kanady či Vatikánu a pôsobil v medzinárodných organizáciách s veľkým renomé. Súčasnú Slovenskú republiku si bez Svetového kongresu Slovákov a jeho prvého predsedu Štefana Boleslava Romana nemôžeme ani predstaviť.“* Bustu Štefana Romana v Parku sv. Cyrila a Metoda na nádvorí Matice slovenskej posvätil gréckokatolícky kňaz a vysokoškolský pedagóg docent Michal Hospodár, ktorý zastupoval na podujatí arcibiskupa Cyrila Vasiľa, eparchiálneho biskupa Košickej eparchie. Pri tejto príležitosti vyzdvihol tiež jeho zásluhy v prospech prenasledovanej gréckokatolíckej cirkvi v bývalom Československu. V mene rodiny Romanovcov, žijúcej v Kanade aj na Slovensku, sa poďakoval prasynovec Branislav Roman. Predseda Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí Milan Ján Pilip ozrejmil, že Slovensko malo a stále má veľmi početnú diaspóru vo svete. *„A práve krajania sa zaslúžili o našu štátnosť až do takej miery, že dnes by sme ju bez nich nemali. Štefan Boleslav Roman prispel k našej samostatnosti tým, že založil Svetový kongres Slovákov. Som veľmi vďačný Matici slovenskej za to, že má bustu v jej Aleji dejateľov. Som presvedčený o tom, že znalosť histórie, ktorej súčasťou je aj znalosť našich významných osobností, je veľmi potrebná.“*

Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí spoločne s bývalým generálnym tajomníkom Svetového kongresu Slovákov Dušanom Tóthom finančne prispeli Matici slovenskej na realizáciu bronzovej busty.

Pozdravný príhovor Dušana Tótha z Kanady osobne predniesol rovnako bývalý funkcionár Kongresu a osobný priateľ Romana Vladimír Bútora.

ČAS VÝZEV, PŘÍLEŽITOSTÍ A VÝHLEDŮ

Jekaterina Sergejevna Chudjakova – Michail Vladimirovič Grabevnik,
Permská státní univerzita, Rusko

Roky 2020 a 2021 byly pro Permskou státní univerzitu (PSU) i pro celý svět obtížné, ale situace s pandemií nám umožnila vystoupit z komfortní zóny, vidět příležitosti, i když zpočátku jsme viděli jen potíže. Od svého založení 14. října 1916 vykonává Permská univerzita kromě vzdělávacích a vědeckých také funkci organizace a podpory kulturní rozmanitosti regionu a v 21. století i mezikulturní interakce a podpory adaptace cizinců v Ruské federaci.

Kampus Permskej štátnej univerzity. Zdroj: Permská štátna univerzita

Dohody o spolupráci

V současné době Permská státní univerzita realizuje spolupráci se zahraničními univerzitami na základě 102 uzavřených dohod o vědecké a akademické spolupráci. V rámci dohod PSU spolupracuje s 87 univerzitami/vysokými školami z 25 zahraničních zemí (Abcházie, Arménie, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Čína, Francie, Izrael, Indie, Írán, Itálie, Kazachstán, Kyrgyzstán, Korea, Makedonie, Mexiko, Německo, Norsko, Polsko, Tádžikistán, Tchaj-wan, Turecko, USA, Uzbekistán, Velká Británie).

V roce 2020 PSU podepsala 23 dohod o vědecké a akademické spolupráci s univerzitami z 12 zemí (Arménie, Velká Británie, Izrael, Kazachstán, Kyrgyzstán, Čína, Mexiko, Norsko, USA, Tchaj-wan, Turecko, Francie). Nové dohody o spolupráci byly podepsány také v roce 2021: během tohoto roku PSU již podepsala 16 dohod o vědecké a akademické spolupráci s 13 univerzitami z Belgie, Běloruska, Izraele, Kazachstánu, Číny, Rumunska, Uzbekistánu a Japonska.

V kalendářním roce 2020 Permská státní univerzita přijala 865 zahraničních studentů (jak na základních vzdělávacích programech, tak v akademických mobilitách a akademických výměnných programech), pro srovnání: v letech 2017 – 387, 2018 – 353, 2019 – 747.

Základní vzdělávací programy

V roce 2020 studovalo na PSU 567 cizinců na základních vzdělávacích programech, z nichž 5 %, kteří neměli možnost přijet do Ruské federace, studovalo pomocí dálkových technologií. Samozřejmě byl smíšený formát učení pro studenty i profesoři psychologicky obtížný, ale výsledky certifikace studentů ukázaly, že kvalita vzdělávání obecně neutrpěla: průměrný akademický výkon studentů v akademickém roce 2020 – 2021 byl 60,8 % (pro srovnání: v letech 2019 – 2020 – 61,2 %). Zkušenosti s prací v nových podmínkách ukázaly, že využití celé řady informačních zdrojů, které se během pandemie staly ještě dostupnějšími, a kupodivu i individuální práce se studenty přes internet pomohla kompenzovat nedostatek živé komunikace.

V roce 2021 studuje na PSU 467 zahraničních studentů z 36 zemí celého světa. V roce 2021 se poprvé plánuje nábor studentů na nový bakalářský program ve směru Pedagogické vzdělávání se dvěma vzdělávacími profily: Ruština jako cizí jazyk a Čínština, v rámci kterého bude probíhat výcvik učitelů ruštiny jako cizího jazyka se znalostí čínštiny; stejně jako program Ruština jako cizí jazyk a základní vzdělávání, zaměřený na školení odborníků na práci s dětmi-inofony, jenž je žádaný jak z globálního hlediska, tak z místního – v rámci Permského regionu, který je původně nadnárodní.

Stáže a vědecké činnosti

V roce 2020 se kvůli pandemii Covid-19 tradiční prezenční letní školy (pořádané univerzitou od roku 2012) neuskutečnily, avšak v roce 2021 obdržela Permská státní univerzita rekordní počet přihlášek studentů Oxfordské univerzity na letní stáže: 103 aplikací na 10 míst. Nejvyšší soutěž – 45 kandidátů na dvě místa je v rámci programů Muzea a archeologie a Kulturní rozmanitost: ruská zkušenost. Fyzika a mikrobiologie jsou také velmi žádané. Soutěž letních škol na těchto oborech se pohybovala od 5 do 10 žadatelů na jedno místo. V případě příznivé situace s koronavirem Permská státní univerzita nabídne letošním studentům Oxfordu praxi v mikrobiologii a imunologii, seznámí je s biodiverzitou a ekosystémem Uralu, organizuje výzkum nanočástic a dynamiky tekutin, archeologickou praxi a semináře v oblasti srovnávacích kulturních studií a zpřístupní exponáty ze starožitných sbírek – mince, keramiku, vzácné knihy. *„Letní školy pomáhají zahraničním studentům pociťovat potenciál ruské vědy, vidět vyhlídky na mezinárodní projekty, určit vlastní oblast vědeckých zájmů a vybudovat kariéru po návratu domů,“* vysvětluje Vadim Gataulin, vedoucí Oddělení mezinárodních vztahů Permské státní univerzity.

Všeobecně digitalizace během pandemie otevřela nové příležitosti pro studenty a profesory: zaznamenáváme výrazné zvýšení účasti našich zahraničních studentů dálkových vědeckých konferencí. Nové vědecké akce se rovněž plánují uskutečňovat pomocí vzdálených technologií, jako je mezinárodní fórum Věda a globální výzvy XXI. století (Science and global challenges of the XXI century), které se bude konat 18. – 23. října 2021, a konference Jazyková variace: podmínky, mechanizmy, výsledky (Language variation: conditions, mechanisms, results), zorganizovaná společně Institutem slavistiky univerzity v Hamburku (Německo) a Katedrou teoretické a aplikované lingvistiky Permské státní univerzity ve dnech 30. – 31. října 2021.

Bývalý predseda Matice slovenskej v Srbsku Ján Brtka sa rozlúčil so svojimi najbližšími spolupracovníkmi. Novozvolený predseda Matice slovenskej v Srbsku Branislav Kulík je tretí zľava.
Zdroj: archív autorky príspevku

MATICA SLOVENSKÁ V SRBSKU SI ZVOLILA NOVÉHO PREDSEDU

Katarína Pucovská, zodpovedná redaktorka informačného portálu kulpin.net, Srbsko

Dňa 15. mája 2021 v Báčskom Petrovci (Srbsko) 62 delegátov z 23 miestnych odborov Matice slovenskej v Srbsku (tri miestne odbory sa ospravedlnili) si za nového matičného predsedu väčšinou hlasov zvolilo Branislava Kulíka, evanjelického farára cirkevného zboru Pančevo-Vojlovica. Voľba predsedu Matice slovenskej v Srbsku, podpredsedov, členov a zástupcov členov dozornej rady na tomto 26. riadnom výročnom a zároveň aj volebnom zasadnutí nasledovala po pozdravných príhovoroch odchádzajúceho matičného predsedu Jána Brtku a predstaviteľov lokálnej samosprávy, národnostnej rady a veľvyslanectva Slovenskej republiky v Belehrade. Ján Brtka podal stručnú správu aj o tom, čo počas štvorročného mandátu urobil, ktoré aktivity začal a s akými problémami zápasil a po rozlúčkovom príhovore sa svojim najbližším spolupracovníkom zavďačil vecnými darčekmi.

Novozvolenému matičnému predsedovi Branislavovi Kulíkovi prisľúbil pomoc z pozície pokrajinského poslanca (poslanec Srbskej pokrokovej strany od júla 2020 a člen Výboru pre určovanie totožnosti pokrajinských predpisov v jazykoch v úradnom použití) predovšetkým v aktivitách v súvislosti s prinavrátením konfiškovanej matičnej pôdy a niekdajšieho matičného objektu v strede Petrovca – bývalého obecného súdu.

Nový predseda Matice slovenskej v Srbsku Branislav Kulík sa narodil 5. marca 1987 v Novom Sade v robotníckej rodine Vladimírovi Kulíkovi a Márii, rod. Francistej. Základnú školu Ľudovíta Štúra ukončil v Kysáči a Strednú ekonomickú školu Svetozára Miletića v Novom Sade. V roku 2006 nastúpil na Evanjelickú bohosloveckú fakultu v Bratislave, ktorú úspešne ukončil v roku 2011 štátnou skúškou a obhajobou diplomovej práce na tému Kristológia v Tranovskom kancionáli (školiteľ Mgr. Ľubomír Batka, PhD.). Promovaný bol 9. júna 2011 a bol mu udelený akademický titul magister (Mgr.). Dňa 21. augusta 2011 bol vysvätený za evanjelického kňaza biskupom Mgr. Samuelom Vrbovským v Kysáči. V Bielom Blate pôsobil ako kaplán a neskôr farár – administrátor takmer tri roky. Okrem náboženského pôsobenia sa snažil pozdvihnúť a upevniť aj národný život. Do služby vo Vojlovici nastúpil 1. mája 2013. Aj vo Vojlovici sa ako farár zapájal aj do národného života najmä prostredníctvom Matice slovenskej a Slovenského kultúrneho a osvetového spolku Detvan. Od ukončenia štúdia nepretržite prednáša aj na základných a stredných školách, najprv v rodnom Kysáči a v Novom Sade, neskôr v Bielom Blate a vo Vojlovici. Dňa 20. septembra 2014 bol biskupom Samuelom Vrbovským zosobášený s Alenou, rod. Gajanovou. Doteraz majú tri deti: syna Rastislava a dcéry Alžbetu a Katarínu. Dňa 18. januára 2017 úspešne obhájil rigoróznu prácu na tému Vplyv Tranovského kancionála na vojvodinských Slovákov na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a bol mu udelený titul doktor filozofie (PhDr). V súčasnosti pôsobí vo Vojlovici a naďalej je aj farár – administrátor v Bielom Blate. V roku 2014 bol vymenovaný za predsedu Výboru pre úradné používanie jazyka a písma Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny. V máji 2017 ho zvolili za podpredsedu Matice slovenskej v Srbsku pre Banát a bol zástupcom predsedu Matice slovenskej v Srbsku. Od roku 2018 je aj podpredsedom Výkonnej rady Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny a od roku 2019 aj predsedom Správnej rady Ústavu pre kultúru vojvodinských Slovákov. PhDr. et ThMgr. Branislav Kulík bol v roku 2020 zvolený za predsedu kňazskej konferencie Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Srbsku.

SPOMIENKA NA SVÄTÚ MUČENÍČKU ĽUDMILU ŽIJE V SRDCIACH ČECHOV, SLOVÁKOV A RUSOV

V Moskve oslávili 1100 rokov od mučeníctva českej svätice a kňažnej Ľudmily

Sergej Michajlovič Sloistov, Slavistický ústav Ruskej akadémie vied, Rusko

Ľudmila je v Rusku pomerne populárne meno. Je vnímané ako niečo drahé, vlastné nám všetkým a veľmi blízke. Je to celkom prirodzené, ak vezmeme do úvahy, že uctievanie skutkov svätice z ďalekých Čiech bolo v starovekom Rusku rozšírené. Podľa odborníkov život sv. mučeníčky Ľudmily a jej vnuka sv. mučeníka kniežaťa Václava sa v Rusku stalo známym dostatočne skoro. Samotný fakt šírenia ranej českej hagiografie jasne svedčí o prítomnosti úzkych kultúrnych česko-ruských kontaktoch už v 11. storočí. Obraz sv. Václava mal určitý vplyv na kult niektorých najznámejších ruských svätcov – kniežat Borisa a Gleba, ktorí boli tiež zabití na príkaz svojho brata.

Dotknúť sa minulosti siahajúcej z hlbín storočí, pocítiť čas blízky udalostiam apoštolského kázania sv. Cyrila a Metoda medzi Slovanmi je v Moskve možné. Stačí navštíviť Chrám sv. Mikuláša nachádzajúci sa v centre mesta, ktorý je dlhé roky zastupiteľským úradom Pravoslávnej cirkvi českých krajín a Slovenska. Tu sú na čestnom mieste ikony sv. Ľudmily a Václava, časti ich relikvií vystavené na uctievanie pre veriacich. V kostole slúžia duchovní zastupujúci pravoslávnych kresťanov z Čiech a Slovenska: rektor Archimandrita Serafim (Šemjatovskij) a humenský rodák Ieromonach Alexander (Galuška). Spomedzi ich početných povinností stojí za zmienku predovšetkým práca na udržiavaní srdečných vzťahov medzi veriacimi oboch pravoslávnych cirkví a činnosť na duchovnej poživni Čechov a Slovákov žijúcich v Rusku, ako aj občanov z ich susedných regiónov, t. j. Rusínov a pravoslávnych Poliakov.

Vikár patriarchu Moskvy a celej Rusi, metropolita Dionýz sa modlí pred ikonou sv. Ľudmily, českej kňažnej.
Zdroj: www.pccsm.ru

Centrom spomienkového diania v Moskve bol Chrám sv. Mikuláša. Slávnostnú bohoslužbu v ňom viedol 29. septembra 2021 metropolita Dionýz, prvý vikár Jeho Svätosti patriarchu z Moskvy a celého Ruska Kirilla. Spomedzi početných duchovných mu slúžili predstavitelia iných pravoslávnych cirkví: vikár patriarchu Srbska, biskup Anton Moravić, veľkňaz Daniil Andrejuk z pravoslávnej cirkvi v Amerike, veľkňaz Kachaber Gogotišvili (Gruzínska pravoslávna cirkev) a, samozrejme, rektor Archimandrita Seraphim (Šemjatovskij) a Ieromonach Alexander (Galuška) z pravoslávnej cirkvi v českých krajinách a na Slovensku. Ako čestní hostia sa na bohoslužbe zúčastnili mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Českej republiky v Ruskej federácii Vítězslav Pivonka, mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Slovenskej republiky Ľubomír Rehák, tretia tajomníčka Veľvyslanectva Českej republiky Michaela Karasová, prvá radkyňa Veľvyslanectva Srbska v Ruskej federácii Snezhana Pavlovich, vedúci rôznych verejných a vládnych organizácií.

Na záver bohoslužby zaznel pozdrav Jeho Blaženosti metropolitu českých krajín a Slovenska Rastislava. V rámci kultúrneho programu, ktorý pripravilo zastupiteľstvo Českej republiky, sa hostia mohli zúčastniť na prezentácii o sv. Ľudmile, vypočuť si úryvky z oratória Antonína Dvořáka Sv. Ľudmila, urobiť si predstavu o živote komunity ruských Čechov z obce Kirillovka na predmestí Novorossijska, ktorej súbor hral české ľudové piesne. Oslavy sa skončili, no spomienka na život sv. Ľudmily naďalej žije v našich srdciach.

Aj vďaka jej modlitebnému príhovoru sa bratské slovanské národy – Česi, Slováci a Rusi – napriek všetkým ťažkostiam naďalej rozvíjajú v rámci svojich národných kultúr. Zachrániť sa v tomto rýchlo sa globalizujúcom svete je možné len tak, že sa budeme spoliehať na tradičné kresťanské hodnoty, vrátane tých, ktoré sa nám zjavujú na konkrétnych príkladoch skutkov Božích svätých.

Jedným z takýchto ideálov, na ktorých sa vždy zakladal národný rozvoj Slovanov, boli zásady všeslovanskej vzájomnosti. Je možné nestratiť dar dobrých vzťahov a bratského priateľstva v tomto čase? Pre svet krútiaci sa v zle, kde sú konflikty a konfrontácie vždy na prvom mieste, je to rečnícka otázka. Avšak sv. Ľudmila a sv. Václav sú pripravení pomôcť nám aj tu. Svätá Ľudmila, vychovávajúc vnuka v spravodlivosti, položila neotrasiteľný základ pre jeho ďalší duchovný rast a sv. Václav zasa modlitebnou miernosťou a mučeníctvom premohol hrozný hriech rozdelenia národa. Nie nadarmo sa svätováclavský kult stal po stáročia inštitúciou zabezpečujúcou jednotu českých krajín.

Veď úcta k nemu vlastne tvorila jedinečnú doktrínu českej štátnosti. Aj dnes, o viac ako tisíc rokov neskôr, táto skúsenosť českých svätcov zostáva aktuálna. Skúsme sa ňou riadiť!

Vedenie Matice slovenskej na pódiu počas valného zhromaždenia Matice slovenskej v Liptovskom Mikuláši 9. 10. 2021.
Foto: Veronika Grznárová

STARONOVÝ PREDSEDA MATICE SLOVENSKEJ

Peter Schvantner, tajomník Matice slovenskej

V roku 2021 uplynulo štvorročné volebné funkčné obdobie orgánov Matice slovenskej (MS) na čele s historicky najmladším predsedom Mariánom Gešperom. Po roku 1990 sa konalo v poradí už 11. valné zhromaždenie matičiarov 9. októbra 2021 v Liptovskom Mikuláši. Napriek aktuálnej epidemickej situácii prišlo na zhromaždenie až 307 delegátov, čo bolo 78 % z celkového počtu oprávnených delegátov.

Na funkciu predsedu MS kandidovali funkčný predseda MS Marián Gešper a predseda dozorného výboru Štefan Martinkovič. Za predsedu MS bol opätovne zvolený Marián Gešper s celkovým počtom 213 hlasov. Po svojom zvolení označil posledné obdobie v živote Matice ako veľmi vážne. *„Predovšetkým sme od roku 2017 navracali autoritu ustanovizne v spoločnosti a sústredili sa na kultúrne, odborné a vydavateľské aktivity, na spoluprácu s krajanskými organizáciami a rozvoj matičných miestnych odborov, ale aj folklórnych a umeleckých kolektívov. Bohužiaľ, pandémia dostihla aj Maticu slovenskú s následnou finančnou krízou. Činnosť, ktorú sme nemohli realizovať počas obmedzení, chceme posunúť do ďalšieho obdobia. Podceniť nemôžeme ani kontinuitu Matice, preto budeme pokračovať v omladzovaní matičných štruktúr, čo sa nám doteraz darilo.“*

Novozvolený predseda najstaršej kultúrnej a vedeckej ustanovizne Slovákov má pred sebou nové štvorročné volebné obdobie. Vyjadril sa aj k plánom nasledujúceho funkčného obdobia. *„Zápas o udržanie a ďalší rozvoj, ako aj zachovanie dôstojnosti a úcty Matice slovenskej v spoločnosti pokračuje. Budeme naďalej profesionálne presviedčať Ministerstvo kultúry SR o dôležitosti navýšenia štátnej dotácie pre MS o finančnú položku na priame financovanie podujatí a aktivít miestnych odborov MS. V súčasnosti je štátna dotácia pre MS predovšetkým prevádzková a financovanie regionálnej kultúry MS priamo z nej nie je možné. Znovu budeme štátnym predstaviteľom opakovať, že na rozvoj činnosti miestnych odborov je potrebná prítomnosť profesionálneho regionálneho pracoviska MS, teda domu MS, bez ktorého miestne odbory a matičná kultúra upadajú. A že tie sú často jediným zdrojom slovenskej kultúry pre Slovákov na národnostne zmiešaných územiach. To sú dva základné body, na ktorých trváme a bez ktorých o kvalitnom rozvoji matičnej a národnej kultúry v regiónoch nemôžeme ani hovoriť. Matica slovenská je okrem toho aj vedecká, vydavateľsko-informačná a národno-osvetová ustanovizeň, čo sú rovnako jej tradičné, historické a zákonné úlohy. Financovanie tejto činnosti je rovnako náročné. Napriek tomu sa nesmieme dopustiť zrady celoživotného úsilia a obety našich predchodcov od roku 1863, ktorí tieto piliere Matice slovenskej založili, vybudovali a starali sa o ne.*

Nemôžeme sa dobrovoľne vzdať dedičstva našich predkov, ktorých pre ich matičné a národné presvedčenie neraz väznil a mučil neprajný režim. Veď bez matičnej vedy nemôžeme osvetľovať význam Matice slovenskej, jej miestnych, vedeckých a umeleckých odborov či matičných osobností v zlomových udalostiach dejín slovenského národa. Bez aktívnych vzťahov s našimi krajanmi a sesterskými maticami slovenskými v zahraničí len ťažko podporíme národnú hrdosť slovenských menšín a diaspór v cudzom prostredí. A toto všetko by bola márna snaha bez kvalitnej literárnej a žurnalistickej činnosti, ktorá bola v Matici slovenskej prítomná od jej vzniku.“

Matičiari z celého Slovenska si okrem predsedu volili aj predsedu dozorného výboru, dvadsaťosem členov výboru a päť členov dozorného výboru MS. Novým predsedom dozorného výboru MS sa stal Martin Fejko, doterajší riaditeľ Členského ústredia MS. Ten získal 236 hlasov proti svojmu kandidátovi Jánovi Bulecovi, podpredsedovi dozorného výboru MS.

„Nasledujúce štyri roky budeme ešte húževnatejšie pripravovať kultúrne, vedecké, osvetové a vydavateľské aktivity. Matičná činnosť nesmie ustrnúť. Slovenský národ vo vlasti i v zahraničí dnes potrebuje Maticu slovenskú ako soľ a Matica slovenská potrebuje svoj národ o to viac. Buďme súdržní, neklesajme na duchu a spoločnými silami v matičnej jednote ochraňujme dedičstvo našich predkov, ktorí nám dali do vienka i opatery našu vzácnu a milú Maticu slovenskú,“ vyzval predseda MS.

HISTORIE A SOUČASNOST MATICE SLEZSKÉ, POBOČNÉHO SPOLKU V BYSTŘICI NAD OLŠÍ

Anna Konderlová, členka ústredného výboru Matice sliezskej, z pobočného spolku v Bystřici nad Olší, Česko

A.Konderlová, členka ústredného výboru Matice sliezskej.
Zdroj: archiv autorky

Matice slezská (MS) existuje již více jak stočtyřicet let. Od svého vzniku prošla složitou historii, kdy musela bojovat o svou existenci, kdy byla několikrát rozpuštěná a znovu obnovená. Tím prvním mezníkem na Těšínsku byl 23. duben 1922, kdy byla v Bystřici založena Matice slezská osvěty lidové. Je až neskutečné, že v období tzv. 1. republiky, kdy v Bystřici žili občané české národnosti v menšině, bylo do její činnosti zapojeno několik set členů. Je až neskutečné, kolik energie bylo vynaloženo v těchto nelehkých podmínkách 20. a 30. let minulého století. Nebylo to jednoduché v prostředí, kde se většina občanů cítila více Slezany než Čechy nebo Poláky. Mnohdy převládaly bohužel i emoce. Tím hlavním však bylo co nejdříve vybudovat českou školu. To se povedlo až v roce 1927. Kromě školské činnosti se Matice slezská v obci věnovala kulturním a mnoha dalším aktivitám, které zahrnovaly založení knihovny, pořádání divadelních a filmových představení, přednášek, výletů, kurzů, sbírek šatstva pro chudé děti a mnoho dalších činností, sloužících k povznesení českého obyvatelstva, včetně provozu místního kina EDISON. Snahou Místního odboru MS bylo zlepšování sociálních poměrů českých občanů, kteří byli nezaměstnaní anebo žili ve špatných sociálních podmínkách.

V roce 1937 sdružovala Matice opavská 7 425 členů v 85 místních odborech řízených 8 okresními sbory a ústředím v Opavě. V říjnu 1937, po okupaci Těšínska Polskem, byla Slezská matice osvěty lidové pro Těšínsko zrušena a její majetek zabaven. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byla Matice opavská spolu s dalšími českými organizacemi včleněna do protektorátní Národní matice a nakonec v roce 1943 rozpuštěna.

Po 2. světové válce byla činnost Matice slezské obnovena, ale dalšímu rozvoji zabránil únor 1948, po něm musela ukončit svou činnost. Po třetí byla obnovena v roce 1968, kdy se spojila Matice opavská se Slezskou maticí osvěty lidové na Těšínsku a vytvořili Matici slezskou. Plány Matice slezské byly tehdy velmi ambiciózní, avšak rok 1972 přinesl na základě politického rozhodnutí komunistických orgánů znovu ukončení její činnosti. Rok 1989 přinesl Československu svobodu a umožnil činnost Matici slezské znovu obnovit. K jejímu ustavení došlo v obci Bystřice nad Olší ovšem až v roce 2013. Každoročně se významně podílíme na rozvoji osvětové a vzdělávací činnosti v obci, chci připomenout některé z akcí, které veřejnost zaujaly, např.:

- Účast na Slezských dnech a Dnech obce Bystřice, kde měla MS svůj prodejní stánek.
- V roce 2016 to bylo výročí 700 let od narození Karla IV. MS organizovala pro žáky základní školy přednášku a znalostní test. Také vydala knihu *Česká cesta – historie a současnost Matice slezské Bystřice nad/Olší.*
- V roce 2017 pak 425 let od narození Jana Amose Komenského (odborná přednáška) a 425 let od narození Jiřího Třanovského, českého evangelického kněze (odborná přednáška).
- V září 2019 přednáška věnovaná 80. výročí vzniku 2. světové války pro žáky české i polské základní školy, spojená s promítnutím krátkého dokumentu.
- V září 2020 přednáška organizována ve spolupráci s Policií České republiky (ČR) za podpory Moravskoslezského kraje a obce Bystřice nazvaná Bezpečí domova, zabezpečení majetku.

U příležitosti státního svátku vzniku Československé republiky (ČSR) 28. října organizujeme pravidelně vzpomínkovou akci. V roce 2018, kdy jsme si připomněli sté výročí vzniku ČSR, to bylo spojeno s vysazením památné lípy – stromu svobody. Do kořenů lípy byla umístěna kovová schránka, do níž bylo vloženo poselství prezidenta ČR Miloše Zemana budoucím generacím, fotografie, dobový tisk, mince a pod.

Stalo se již tradicí, že se Matice slezská s Československou obcí legionářskou jednoty Frýdek-Místek a třineckým Klubem českých turistů podílí každý rok v červenci na organizaci tzv. Legionářského marše u Památníku obelisku generála Josefa Šnejdárka na hoře Polední v Bystřici.

Měsíc září patří neodmyslitelně Slezským dnům v Dolní Lomné. V roce 2019 to byl již 50. ročník. V loňském roce se bohužel Slezské dny nekonaly z důvodu nouzového stavu.

V publikační a vydavatelské činnosti se orientujeme na vydávání tzv. Almanachu. Jeho první číslo vyšlo v roce 2020 a obsahovalo významná historická výročí v obci. Chtěli bychom v této publikační činnosti pokračovat. Pro letošní rok připravujeme k vydání Almanach II. zaměřený ke stému výročí spisovatelky Marty Rulfové. V měsíci červnu 2021 uskutečníme besedu k její knize *Slzy pro Těšínsko.*

Vzpomínka na vznik ČSR u pamětní lipy v Bystřici nad Olší 28. října 2020.
Zdroj: archiv autorky

Rok 2020 byl, nejen pro nás, rokem značných omezení vyvolaných virem Covid-19 a přijatým opatřením nouzového stavu. V těchto složitých podmínkách jsme si individuálně připomněli vznik ČSR u památné lípy v rouškách.

Matice slezská má svoji hymnu, která poprvé zazněla 7. června 1885 na Valné hromadě Matice slezské v Opavě. O vznik hymny se přičinil český politik a buditel Slezska JUDr. Antonín Gruda. Požádal o vznik hymny básníka a spisovatele Jana Nerudu. Ten byl již nemocný, ale prováděl korekci hymny.

Text složil spisovatel Adolf Heyduk.

Na tento text bylo napsáno několik skladeb, ale zakořenila se v srdcích lidu melodie od hudebního skladatele Eduarda Bartoníčka.

Obal Almanachu Matice slezské.
Zdroj: archiv autorky

MATICA SLOVENSKÁ V SRBSKU

Ján Brtka, bývalý predseda Matice slovenskej v Srbsku, Srbsko

Matica slovenská v Juhoslávii (MSJ) – dnes Matica slovenská v Srbsku (MSS) – bola založená po viacročných prípravách na valnom zhromaždení, ktoré sa uskutočnilo 14. až 15. augusta 1932 na nádvorí gymnázia Jána Kollára v Báčskom Petrovci pri príležitosti Slovenských národných slávností. Za prvého predsedu Matice bol zvolený Dr. Janko Bulík, právnik z Kovačice. Sídlom Matice sa stal Báčsky Petrovec. Cieľom založenia MSJ bolo *„... zjednotiť všetkých milovníkov národa a života slovenského v Juhoslávii, aby spoločnými silami pracovala na pozdvihnutí slovenskej vzdelanosti a tým i na hmotnom dobrobyte slovenského národa v Juhoslávii."*

Činnosť Matice od založenia bola dvakrát prerušená. Prvýkrát od roku 1941 do roku 1945, počas okupácie, a druhýkrát v roku 1948, keď mimoriadne zhromaždenie MSJ 4. júla jednohlasne schválilo začlenenie MSJ do Zväzu kultúrno-osvetových spolkov Vojvodiny a tým Matica ako osobitná inštitúcia prestala existovať.

Záber z galakoncertu Slovenských národných slávností v roku 2019. Zdroj: archív autora

Po 42-ročnej prestávke sa v Báčskom Petrovci 5. augusta 1990 uskutočnilo obnovovacie zhromaždenie Matice slovenskej v Juhoslávii/Srbsku a prvým predsedom obnovenej MSJ sa stal Michal Spevák, právnik z Báčskeho Petrovca. Odvtedy dodnes pracuje nepretržite a v roku 2020 oslávila 30 rokov od svojho oživotvorenia. Po svojom oživotvorení Matica v roku 1992 obnovila aj Slovenské národné slávnosti (SNS), ktoré sú najstaršou, najvýznamnejšou a najmasovejšou kultúrno-národnostnou manifestáciou vojvodinských Slovákov.

Od svojho založenia (1932) sa Matica prevažne zamestnávala školskými otázkami, obraňovala Slovákov, menšinové školy a petrovské gymnázium od hroziacej asimilácie v období medzi dvoma vojnami. Rok po svojom založení Matica utvorila Školskú sekciu, ktorá sa v roku 1936 premenila na osobitný Školský odbor Matice, ktorý vymohol zriadenie výučby v materčine na našich ľudových školách, potvrdené vtedajším celoštátnym ministrom osvety. Prostredníctvom spomenutého odboru Matica organizovane preberala všetky školské otázky (zamestnávanie slovenských učiteľov, vymenúvanie skončených učiteľov, vypracovanie návrhov učebných osnov, vybavovanie verifikácie našich učebníc štátnymi úradmi, pripravovala a tlačila učebnice tunajších autorov, zvolávala odborné porady pre učiteľov, organizovala žiacke putovné knižnice...).

Roku 1948 Matica slovenská v Juhoslávii založila Národné slovenské múzeum, ktoré po zániku Matice bolo samostatnou kultúrnou ustanovizňou a dnes pôsobí ako Múzeum vojvodinských Slovákov v Petrovci.

Matica slovenská v Srbsku je v súčasnosti najmasovejšie združenie Slovákov v Srbsku, ktoré v súlade so spoločenskými podmienkami usmerňuje národnostný život v prvom rade v oblasti kultúry, školstva, umenia a všade tam, kde sa Slováci žijúci v týchto priestoroch môžu prejaviť ako národnostný subjekt pričinením vlastných slovenských kádrov.

Sídlo Matice je od roku 2000 v Báčskom Petrovci, v krásne upravenej budove Domu MSS Ľudovíta Mišíka, ktorá bola kúpená z dobrovoľných príspevkov Slovákov a iných, za pomoci darcu Ľudovíta Mišíka z Ružomberka a rekonštruovaná za finančnej podpory vlády Slovenskej republiky a domovského štátu. Členskú základňu MSS v súčasnosti tvorí 27 miestnych odborov MSS, ktoré pôsobia v rámci štyroch regiónov (Báčka, Banát, Sriem a Belehrad s ďalšou časťou Srbska).

Činnosť Matice slovenskej v Srbsku od obnovenia dodnes je veľmi bohatá. Matica každoročne v auguste organizuje Slovenské národné slávnosti v Báčskom Petrovci, na ktorých sa stretávajú tisíce Slovákov zo všetkých slovenských osád Vojvodiny za účasti hojného počtu príslušníkov iných národov a národnostných menšín, tiež vzácnych hostí z domova a zo zahraničia. V roku 2009 sú Slovenské národné slávnosti rozhodnutím Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny vyhlásené za sviatok všetkých Slovákov žijúcich v Srbsku. Náplň slávností tvoria kultúrno-umelecké programy, výstavy v galériách, rôzne stretnutia a snemovanie asociácií a spolkov a mnohé športové súťaže. Cieľom SNS je sprístupniť a predstaviť domácej, ale aj zahraničnej verejnosti, čo dosiahli Slováci v Srbsku na poli kultúry, vzdelávania, divadelníctva, folklóru, informovania a športu počas uplynulého roku. Počas SNS sa každoročne organizuje aj Medzinárodné stretnutie dolnozemských učiteľov, na ktorom majú účasť nielen osvetoví pracovníci zo Srbska, ale aj zo zahraničia a rokujú o aktuálnej problematike národnostného školstva na Dolnej zemi. Ako samotné motto Slovenských národných slávností hovorí: *„Stretajme sa, aby sme na seba nezabudli a zabudnutí sa nestratili."* Slávnosti prispievajú k snahe Slovákov žijúcich v Srbsku zachovať si kultúrnu identitu, pestovať slovenský jazyk, zvyky a obyčaje, zachovať si a zdokonaliť výučbu v slovenskej reči na školách vo Vojvodine, pozdvihnúť a pestovať národnostné povedomie a hrdosť, ale tiež prispievajú aj k upevňovaniu spolupatričnosti a spolupráce slovenskej komunity v Srbsku so slovenskými komunitami v zahraničí.

Matica od roku 1997 každoročne organizuje Matičný turnaj v malom futbale o putovný pohár Veľvyslanectva Slovenskej republiky v Srbsku, za účasti veľkého počtu mladých matičiarov. Od roku 2000 v Báčskej Palanke, počas Slovenských národných slávností, Matica tradične usporadúva stretnutie slovenskej študujúcej mládeže.

Okrem kultúrnych podujatí má Matica aj bohatú vydavateľskú činnosť a počas svojho tridsaťročného pôsobenia vydala viac ako sedemdesiat rozličných publikácií v slovenskom jazyku. Okrem toho matičiari do našej kultúrnej klenotnice sústavne prispievajú nielen vydavateľskými počinmi, ale aj početnými festivalmi, večierkami, kultúrno-zábavnými, športovými a vzdelávacími podujatiami. Za všetkými matičnými aktivitami sú ľudia, matičiari, ktorí nezištne obetujú svoj čas v prospech celej komunity.

CYRILO-METODSKÉ BRATSTVO: ZABUDNUTÝ SLOVANSKÝ SPOLOK

Viktória Viktorovna Nadolska, právnička, Sevastopoľ

Taras Ševčenko (tretí zľava) s členmi Cyrilo-metodského bratstva. Zdroj: internet

Cyrilo-metodský spolok (bratstvo) vznikol v januári 1846 v Kyjeve a existoval približne do marca 1847. Pomenovaný bol podľa slovanských vierozvestcov 9. storočia Cyrila a Metoda. Aj keď existoval len niečo vyše roka, zohral významnú úlohu vo vývoji ukrajinského politického myslenia a prelomil politické „ticho“, ktoré na Ukrajine zavládlo po porážke Záporožskej Siči cárovnou Katarínou II. Historický význam Cyrilo-metodského bratstva podľa historika R. G. Simonenka spočíva v tom, že išlo o prvý pokus ukrajinskej inteligencie bojovať za práva ukrajinského ľudu. Bratstvo bolo samostatnou politickou organizáciou, ktorá mala svoju ideológiu a usilovala sa o zjednotenie a nezávislosť slovanských štátov.

Účelom organizácie bolo vytvorenie slovanskej federácie, ktorá mala zahŕňať Ukrajinu, Rusko, Poľsko, Česko, Slovensko, Srbsko a Bulharsko. Najvyššia zákonodarná moc mala patriť dvojkomorovému snemu a výkonnú moc mal mať prezident. Organizácia sa usilovala o zrušenie poddanstva, stavovských výsad, bojovala za možnosť vyhlásiť slobodu svedomia. Spolok chcel všetko dosiahnuť mierovou reformnou cestou, odvolávajúc sa na kresťanské princípy a túžbu ľudí získať slobodu národa. Pozornosť púta dokument Návrhy ústavy republiky vypracovaný študentom G. Andruzkijom – model federatívnej slovanskej republiky, ktorý mal spájať skúsenosti severoamerických štátov a tradície ruského impéria. Neskôr, v exile v Petrozavodsku,

G. Andruzskij dospel k záveru, že *„na vytvorenie Ukrajiny je potrebné zničiť Rusko, ktoré sa po stáročia posilňuje“*.

Hlavné myšlienky a princípy sa premietli do kníh Boží zákon (*Kniha života ukrajinského ľudu*), ktoré napísal N. Kostomarov a *Charta Slovanského spolku sv. Cyrila a Metoda*, ako aj vysvetlenie k Charte, ktoré vypracoval V. M. Belozerskij: *„Akceptujeme, že duchovné a politické spojenie Slovanov je ich skutočným cieľom, o ktorý by sa mali usilovať... Akceptujeme, že pri zjednocovaní by mal mať každý slovanský kmeň svoju vlastnú nezávislosť a ako také uznávame: južných Rusov, Severorusov s Bielorusmi, Poliakov, Čechov so Slovákmi, Lužických Srbov, Ilýrskych Srbov s Korutáncami a Bulharmi“ (odseky 1-2 Charty). „Slovanský kmeň ešte pred prijatím viery nemal ani kráľov, ani pánov a všetci si boli rovní a nemali modly a Slovania sa klaňali jedinému bohu – Všemohúcemu, aj keď ho nepoznali“ (štatút). „Lebo hlas Ukrajiny neutícha. A Ukrajina vstane z hrobu a znova zavolá všetkých svojich bratov, Slovanov, a budú počuť jej volanie, a Slovania vstanú, a nebude tam ani cár, ani cárovič, ani princezná, ani knieža, ani gróf, žiadny vojvoda, žiadne povýšenie, žiadne excelencie, ani pán, ani bojar, ani otrok, ani otrok – v Moskovskej oblasti, ani v Poľsku, ani na Ukrajine, ani v Čechách, ani medzi Horutanmi, ani medzi Srbmi, ani medzi Bulharmi“ (Kniha života ukrajinského ľudu).*

„... Rozorvané sú putá otroctva a neúcty;
Zmizne, bratská hádka zmizne
Náš krvavý nepriateľ
A obloha nám zažiari
Slnkom slobody
staneme spolu pred Bohom
my slobodné národy;...“

T. G. Ševčenko: Slovanom, 1846

Ideovým inšpirátorom Bratstva Cyrila a Metoda bol vtedy mladý historik Nikolaj Kostomarov (1818 – 1883). Narodil sa vo východnej Slobožanščine, vo Voronežskej provincii (moderná Voronežská oblasť Ruskej federácie), kde sa prelínajú oblasti pobytu ruského a ukrajinského národa. Jeho otec bol šľachtic a Rus, matka Ukrajinka a nevoľníčka. V prvých rokoch svojho života bol chlapec považovaný za nevoľníka svojho vlastného otca. Keď mal desať rokov, jeho otca zabili vlastní nevoľníci. Takýto život na križovatke dvoch protichodných tried a dvoch rôznych národov nemohol vo zvedavom dieťati rozvinúť túžbu porozumieť svetu okolo seba. Bratstvo bolo koncipované Kostomarovom a jeho rovnako zmýšľajúcimi ľuďmi ako vzdelávacia organizácia, ktorá nemá za cieľ priamu revolučnú činnosť. Kostomarov si bol taký istý, že nerobia nič nezákonné, že o existencii spoločnosti hovoril aj v rozhovoroch s kyjevským civilným guvernérom Fundukleimom.

Do bratstva patrili mladí intelektuáli z Kyjevskej a Charkovskej univerzity: N. I. Kostomarov, P. A. Kuliš, A. Navrockij, V. Belozerskij, N. I. Gulak (príbuzný T. G. Ševčenka, ktorý vstúpil do spoločnosti v apríli 1846, mal významný vplyv na ideové formovanie členov spoločnosti a ich praktickú činnosť). Na jeseň roku 1846 bol počet členov tajného spolku dvanásť osôb. Vzťahy s nimi mohlo udržiavať viac ako sto ľudí, ktorí žili v rôznych regiónoch Ruskej ríše, ako aj v Čechách. Skutočné aktivity členov spoločnosti sa obmedzili na stretnutia v bytoch N. Gulaka či M. Kostomarova, kde sa viedli vedecké dišputy, prerokovávali programové dokumenty, ale aj súkromné rozhovory s mládežou, intelektuálmi, drobnými byrokratmi. Členovia bratstva však boli aktívni aj v spoločenských a politických aktivitách: šírili myšlienky bratstva distribúciou programových dokumentov, proklamácie (Bratom ukrajinským, Veľkým ruským bratom a Poliakom), diela Tarasa Ševčenka; venovali sa vedeckej práci a prednášali vo vzdelávacích inštitúciách v Kyjeve, kde hlásali svoje názory; starali sa o rozvoj verejného školstva, získavali prostriedky na otvorenie verejných škôl, písanie a vydávanie nových kníh (najmä Panteleimon Kuliš pripravil prvú učebnicu dejín Ukrajiny *Príbeh ukrajinského ľudu*, vydanú v roku 1846).

V bratstve existovali dva smery: liberálno-buržoázny (evolučný) a ľudovodemokratický (revolučný). K prvému smeru patrili N. Kostomarov, V. Belozerskij, O. Markovič, O. Tulub, D. Pylčikov, P. Kuliš, M. Savič. Revolučné demokratické názory zdieľali T. G. Ševčenko, N. Gulak, O. Navrockij, I. Posjada, G. Andruz. Vynikajúce stanovisko k tejto otázke zaujal T. G. Ševčenko, ktorý už v prvej polovici 40. rokov 19. storočia sformoval revolučno-demokratický svetonázor. V mnohých svojich dielach a predovšetkým v Zapoviti: *„Som mŕtvy a žijem, nie som obľúbený medzi svojimi krajanmi“*, vyzýval ľudí k boju za slobodu, ktorej konečným cieľom by mala byť demokratická republika (na rozdiel od N. Kostomarova, ktorý považoval za potrebné zachovať monarchistickú formu vlády). Veľký básnik sa vo svojich ideáloch opieral o demokratické základy organizácie Záporožská Sič a boja ukrajinského ľudu za slobodu. Kobzar (prezývka Ševčenka podľa jeho literárneho diela) sa však nepozeral len do minulosti. Svojho času považoval politickú štruktúru Spojených štátov za príklad demokracie štátno-politického systému, spájajúceho dôsledný boj za demokraciu a nezávislosť s prvým americkým prezidentom.

Myšlienky predstaviteľov spolku sa zásadne líšili od predstáv ruských slavjanofilov, až na niektoré podobnosti. Spolu s názormi blízkymi typickým slavjanofilským predstavám: idealizácia „slovanského kmeňa“, jeho minulosti; spoliehanie sa na kresťanstvo, ale na rozdiel od slavjanofilov bez vzostupu pravoslávia nad katolicizmus a protestan-

tizmus a s navrátením jeho primitívneho, ľudsky spravodlivého obsahu – to je niečo, čo slavjanofili nemali. Bratstvo malo pre „klasické" slavjanofilstvo myšlienky úplne neslýchané, vtedajšie demokratické a objektívne revolučné myšlienky – idey sociálnej rovnosti a politickej slobody, ostré odsúdenie autokracie a nadvlády, vykorisťovanie, zotročovanie Slovanov, slová hnevu proti cárizmu; schvaľujúce zmienky o dekabristoch, myšlienke federatívnej republiky. Tieto úvahy umožňujú predpokladať, že cyrilo-metodské idey sa nielen zásadne líšili od predstáv ruských slavjanofilov, ale niesli aj iný význam a dôsledky pre štát.

Študent Kyjevskej univerzity Alexej Petrov 3. marca 1847 poskytol informáciu o existencii tajného spolku. Oddelenie cárskeho kancelára začalo zatýkať všetkých, ktorí sa podieľali na organizácii, ktorá vošla do ukrajinských dejín ako Cyrilo-metodské bratstvo. Študent si prenajal byt vedľa ukrajinského vedca Nikolaja Gulaka. Na stretnutí členov bratstva si vypočul tajné rozhovory a videl množstvo hostí, ktorí navštevovali jeho suseda. 18. marca 1847 dostal vedúci III. oddelenia cárskej kancelárie Orlov povolenie od cárovića Alexandra, budúceho cára Alexandra II., na zatknutie N. Gulaka. Počas pátrania sa Nykolovi Gulakovi podarilo ukryť na toalete hlavný dokument spoločnosti *Boží zákon (Knihu života ukrajinského ľudu)*. Súdny exekútor Andrej Juncker, ktorý bol ostražitý a nariadil skontrolovať všetky miesta v byte N. Gulaka, dostal za odmenu dvesto rubľov v striebre. Čoskoro začalo pátranie a zatýkanie ďalších členov spolku Cyrila a Metoda – T. Ševčenka, M. Kostomarova, I. Posjadyho, A. Markoviča, A. Tuluba, G. Andruzského, ako aj V. Belozerského a A. Navrockého. Už 28. marca pripravil Orlov pre cára Mikuláša I. správu o spoločenstve. Z vtedajších prameňov proti nim svedčil študent Petrov a dôkazom bol aj rukopis Božieho zákona, kde sa s odkazmi na Bibliu hlásali myšlienky slovanskej federácie a dokázalo sa, že *„kráľovská moc je v protiklade k zákonom Božím a ľudskej prirodzenosti"*.

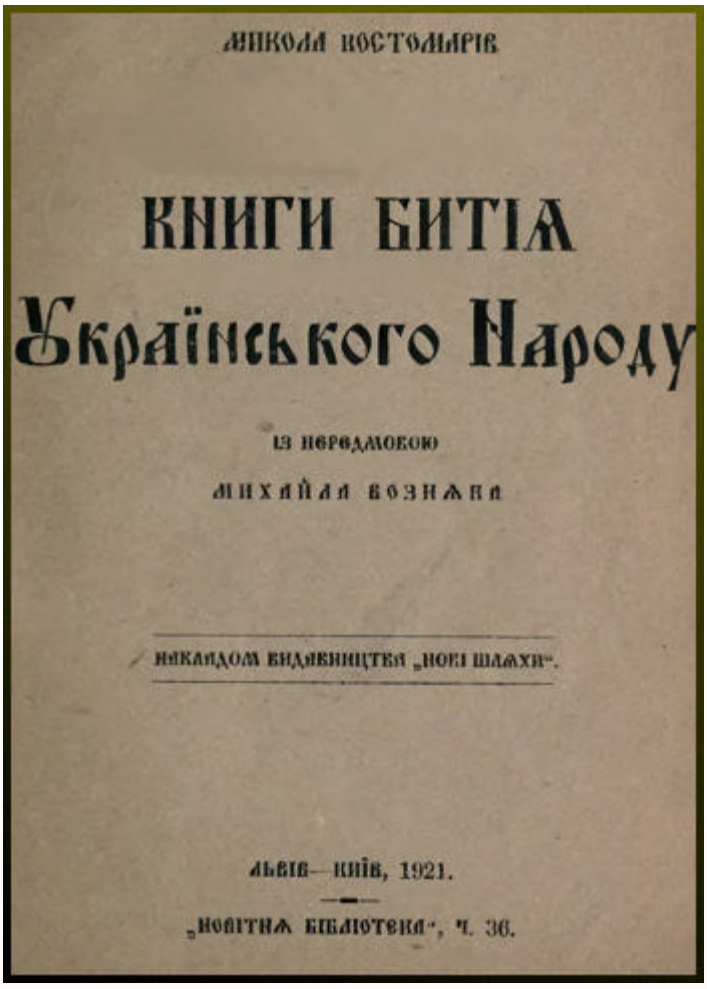
МИКОЛА КОСТОМАРІВ

КНИГИ БИТІЯ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

ІЗ ПЕРЕДМОВОЮ
МИХАЙЛА ВОЗНЯКА

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „НОВІ ШЛЯХИ".

ЛЬВІВ—КИЇВ, 1921.

„НОВІТНЯ БІБЛІОТЕКА", Ч. 36.

Kniha života ukrajinského ľudu. Zdroj: internet

Obvinili ich z „ukrajinofilstva", zámeru obnoviť hajtmanát a prezentovania množstva myšlienok v *„revolučnom a komunistickom duchu"*. Z dôvodu utajenia sa súd nekonal. V máji 1847 Mikuláš I. vyniesol rozsudky nad každým, kto sa angažoval v spolku. Ševčenko dostal najprísnejší trest: poslali ho ako vojaka do samostatného orenburgského zboru s prísnym zákazom písania a kreslenia. Koncom mája bolo na najvyššej úrovni zakázané a nariadené stiahnuť z predaja diela: *Kobzar* od Ševčenka, *Príbeh ukrajinského ľudu, Ukrajina a Michail Černyšenko* od Kuliša, *Ukrajinské balady a Pobočka* od Kostomarova. Ostatní bratia zo spoločnosti obišli s krátkym väzením a vyhnanstvom. Vyšetrovaním sa zistilo, že „cyrilo-metodskí" nemali jasný systém vo vlastnej činnosti. Stretnutia a diskusie o spoločensko-politických problémoch, ako aj verejné aktivity spolku Jurij Zemskij charakterizuje ako virtuálne. Vyšetrovateľom III. oddelenia cárskej kancelárie sa na takýchto stretnutiach nepodarilo identifikovať definitívne sformovanú organizáciu, preto ústami náčelníka žandárov Alexeja Orlova padol verdikt, že *„Ukrajinsko-slovanský spolok sv. Cyrila a Metoda nebolo nič iné ako vedecké delírium troch mladých ľudí"*.

Kvôli výpovedi mladého študenta, ktorému sa podarilo úradom dokázať nebezpečenstvo tajnej organizácie, národná myšlienka a sen o samostatnosti a zjednotení slovanských národov zanikli v zárodku. Po exile pokračovali členovia Cyrilo-metodského bratstva v kultúrnej práci. Kostomarov sa stal najväčším rusko-ukrajinským historikom 19. storočia. Svoje historické diela písal v ruštine. Mnohé z nich sa však venovali histórii Ukrajiny – bol to Kostomarov, ktorý napísal prvé seriózne štúdie o ukrajinskej histórii 17. storočia.

Vytvorenie Cyrilo-metodského spolku (bratstva) bolo jednou z kapitol vývoja rusko-ukrajinských vzťahov v 19. storočí. Snaha získať sociálnu a národnú slobodu a zároveň zjednotiť slovanské štáty do jednej federácie vyvoláva dodnes zo strany moderných historikov množstvo kritiky. Táto téma nie je úplne prebádaná a dodnes nepoznáme množstvo odpovedí na otázky týkajúce sa presného počtu členov bratstva a obdobia existencie tejto organizácie. Nemožno nesúhlasiť s tým, že filozofia Cyrilo-metodského bratstva sa odráža aj v našom súčasnom politickom svete. Slovanské národy sa stále usilujú získať svoju národnú nezávislosť od Západu.

Slovania sú vystavení cudzej kultúre a mentalite, strácajú svoju pravú vieru a účel ľudu.

Hlavnou úlohou je spojiť sa a byť jedným celkom proti našim nepriateľom. Musíme posilniť našu kultúru a chrániť sa pred modifikáciami a prepisovaním moderných dejín. Je dôležité mať stále na pamäti, kto sme, v akej zemi sme sa narodili a nebáť sa ukázať svoju občiansku individualitu. To hlavné, čo spájalo členov Cyrilo-metodského bratstva, bola láska k ľudu, k vlasti v podobe, o ktorej hovoril N. Kostomarov:

„Kto miluje svoj národ – nech ho miluje po donkichotsky, nie myšlienkami, ale srdcom a skutkami, nie abstraktnými predstavami, ale milovaním národa v skutočnosti."

ROZHOVOR S PREDSEDOM MATICE MORAVSKEJ JIŘÍM MALÍŘEM, Česko

Zhovárala sa Zuzana Pavelcová, riaditeľka Krajanského múzea Matice slovenskej, Slovensko

Matica moravská ako tradičná a silná ustanovizeň vedeckého bádania v oblasti dejín Moravy, českých krajín a krajín strednej Európy.

Prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc., sa narodil v roku 1949 v Zlíne. Celé detstvo a mladosť prežil vo východomoravskom meste Slavičín. Po maturite vo Valašských Kloboukách vyštudoval v rokoch 1967 – 1972 históriu a bohemistiku na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne. Na tejto fakulte pôsobí ako historik vedecky, pedagogicky a organizačne, v rokoch 1998 – 2017 tu viedol Historický ústav. Vychoval celý rad doktorandov a bol členom odborových rád doktorandského štúdia na univerzitách v Prahe, Českých Budějoviciach, Ostrave a Opave. Vo svojej výskumnej a publikačnej činnosti sa zaoberá politickými a sociálnymi dejinami 19. a 20. storočia, najmä dejinami politických strán v období habsburskej monarchie, česko-nemeckými vzťahmi a dejinami Moravy. Venuje sa tiež vzniku moderného parlamentarizmu, moderne poňatým biografiám, otázkam českého sociálno-reformného myslenia, sekularizácie a antiklerikalizmu, národnostným problémom v rámci multietnickej Rakúskej ríše. Z týchto výskumných tém pripravil početné štúdie, publikácie a spoluorganizoval rad sympózií a konferencií doma i v zahraničí. Zakladateľský význam má dodnes jeho monografia *Od spolků k politickým stranám* (1996) a dvojzväzková publikácia *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004* (2005), ktorú vydal spoločne s kolegom Pavlem Markem. Spolu s Milanem Řepou nedávno pripravil syntézu *Morava na cestě k občanské společnosti* (2018) a s kolektívom autorov *Dějiny Brna IV. Modernizace města 1790 – 1918* (2020). Viedol niekoľko rozsiahlych výskumných tímov a projektov, predovšetkým sedemročný výskumný zámer Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura (2005 – 2011), v súčasnosti vedie redakčný tím projektov sedemzväzkových *Dějin Brna*, z ktorých už vyšlo päť zväzkov. Podieľa sa tiež na zahraničných, hlavne rakúskych projektoch (Bürgertum in der Habsburgermonarchie; Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918) a projektoch Česko-nemeckej komisie historikov, v ktorej bol v rokoch 1993 – 2016 členom. Je alebo bol členom ďalších vedeckých grémií, fakultných vedeckých rád a redakčných rád časopisov.

Za jeho odbornú činnosť mu bola udelená rakúska Cena Antona Gindelyho (2006) a niekoľko českých ocenení.

Ste predsedom Matice moravskej so sídlom v Brne. Ako dnes Matica moravská funguje? Ako sa legislatívne etablovala?

K zodpovězení této otázky je třeba připomenout, že Matice moravská procházela v minulosti složitým vývojem, který se odrazil také na jejím současném postavení a legislativním zakotvení. Původně vznikla v dubnu 1849 jako spolek pod názvem Národní jednota sv. Cyrila a Metoděje. Jeho cílem bylo podporovat vědeckou a literární činnost, zakládat knihovny, čítárny a umělecké i přírodovědecké sbírky, vydávat knihy a časopisy, a šířit tak *„vzdělávání lidu moravského"* a upevňovat jeho české národní vědomí. Po nástupu neoabsolutismu jí hrozilo úřední rozpuštění. Předešla mu tím, že na přelomu let 1853 a 1854 přistoupila ke změně svých stanov, omezila svou činnost prakticky jen na vydávání kalendáře Koleda a přijala nový název Matice moravská. Po vypracování nových stanov v 60. letech 19. století působila jako spolek s národně vlastivědným zaměřením a v tomto duchu vydávala od roku 1869 i *Časopis Matice moravské* (ČMM). Protože národně osvětové funkce přebíraly další spolky, Matice moravská se postupně stávala stále více spolkem spíše odborným a s různou intenzitou takto působila až do 50. let 20. století.

Tehdy Matice moravská sice přežila likvidační zásahy proti spolkům, přišla však o vydavatelská práva pro neperiodické publikace a takřka o všechen spolkový majetek i velkou část členské základny. Její činnost se zúžila prakticky jen na vydávání ČMM. Jeho udržení bylo zajištěno za cenu, že se Matice moravská podřídila patronátu Česko-slovenské akademie věd (ČSAV) a stala se samostatnou sekcí Československé historické společnosti při ČSAV, de facto kromě redakční rady tak neměla žádné jiné orgány a členy byli abonenti časopisu. V tomto postavení, tedy jako Matice moravská, samostatná sekce Československé historické společnosti, přečkala i dobu normalizace. Po zrušení Československé historické společnosti roku 1990 byla jako samostatný subjekt až do roku 1994 kolektivním členem obnoveného Historického klubu při Akademii věd České republiky (AV ČR). Roku 1994 schválením nových stanov a jejich zaregistrováním podle zákona o sdružování občanů se stala občanským sdružením a získala znovu plnou právní subjektivitu. A nakonec po drobné úpravě stanov roku 2015, která byla vynucena zavedením nového občanského zákoníku z roku 2012, působí Matice moravská jako zapsaný spolek, na jehož činnost a hospodaření se vztahují veškerá ustanovení tohoto zákoníku.

Vaši členovia sa orientujú najmä na výskum špecifických oblastí dejín Moravy, českých zemí a strednej Európy. Dalo by sa povedať, že Matica moravská je najmä vedecká ustanovizeň. Na akých pilieroch stojí jej dnešná činnosť?

Jak už jsem uvedl, Matice moravská se z národně osvětové organizace postupně vyvinula v odborný spolek a jím po mnoha peripetiích zůstává dodnes. Tomuto směřování kromě zmíněných skutečností napomohly národnostní a sociální poměry na Moravě, v jejichž důsledku měla většina zdejších odborných institucí v druhé polovině 19. století jazykově německý charakter. Matice moravská jim chtěla konkurovat a stát se jakousi učenou společností pro česky hovořící obyvatele Moravy.

Prof. Jiří Malíř, předseda Matice moravské, při prezentaci publikace *Dějiny Brna IV: Modernizace města 1790 – 1918* pro webové stránky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v prosinci 2020.

V tomto svém úsilí se opírala o sílící inteligenci rekrutující se hlavně z řad profesorů nově vznikajících českých gymnázií a reálek na Moravě a později i z řad české techniky v Brně založené roku 1899. I když se jí to z různých důvodů nepodařilo, osobnosti v jejím čele, jako byl Vincenc Brandl, František Bartoš, František Kameníček, Václav Royt, František J. Rypáček, Bohumil Navrátil a další, z ní učinily důležitou odbornou organizaci zaměřenou na humanitní vědy, především na historické obory. Tuto její profilaci lze sledovat i na ČMM, který se z původně vlastivědného periodika postupně vyvinul ve vědecký časopis a dnes patří nejen k nejdéle vycházejícím společenskovědním periodikům, ale také k nejvýznamnějším historickým časopisům v českých zemích. Výrazně k tomuto vývoji napomohlo také to, že po založení Masarykovy univerzity v Brně roku 1919 se na činnosti Matice moravské a jejího časopisu značnou měrou podíleli profesoři nové univerzity. Těsné personální propojení zejména s historickými pracovišti Filozofické fakulty trvá až do dneška. Názorně ho dokládá i nová publikace *Osobnosti moravských dějin 2*, kterou Matice moravská vydala roku 2019 k 170. výročí založení Jednoty sv. Cyrila a Metoděje a 150. výročí založení *Časopisu Matice moravské*. Jsou v ní studie o 33 významných osobnostech vědy spjatých v minulosti s Matici moravskou a jejím časopisem, z nichž celá řada zároveň působila na Masarykově univerzitě. Odborný charakter Matice moravské je dán i současně platnými stanovami, podle nichž *„Matice moravská sdružuje vysokoškolsky vzdělané pracovníky z oboru historie a příbuzných oborů, které spojuje zájem o společenskovědní bádání na Moravě"*. Členy se ovšem mohou stát i studenti uvedených oborů. V současnosti tak Matice moravská skutečně představuje organizaci, která podporuje bádání o různých oblastech dějin Moravy, českých zemí a střední Evropy, a to především svou organizační a vydavatelskou činností, konáním vědeckých konferencí a odborných přednášek s historickou tematikou. Tato její činnost probíhá často ve spolupráci s odborníky a historickými pracovišti na Moravě, a to zvláště z Masarykovy univerzity, Moravského zemského archivu, Archivu města Brna, Moravského zemského muzea, Moravské zemské knihovny i Palackého univerzity v Olomouci, Ostravské univerzity nebo Slezské univerzity v Opavě a řady okresních archivů, ale i s historiky v zahraničí. Snahou přitom je napomáhat rozvoji a koordinaci badatelské a publikační základny na Moravě, začleňování nových badatelských poznatků do mezinárodního vědeckého diskurzu a v neposlední řadě podporovat vědeckou a publikační činnost mladých vědců. Matice moravská např. letos spolupořádá už osmý ročník mezinárodní doktorandské vědecké konference *Promýšlet Evropu 20. století*, tentokrát na téma Kontinent (ne)svobody, a jejich výsledky také pravidelně publikuje ve sbornících.

Akým spôsobom je Matica moravská financovaná?

Jako většina spolků má Matice moravská jen velmi omezené možnosti svého financování. To znamená, že jsme finančně odkázáni jednak na členské příspěvky a prodej našich publikací, který ovšem zdaleka nekryje ani náklady na jejich vydávání, jednak na dotace z veřejných zdrojů, které jsou ale vázány na řešení konkrétních projektů. Každoročně tak musíme podávat několik, většinou publikačních projektů, abychom získali dostatečné finanční prostředky na další rok. Z nich potom hradíme jak vydávání ČMM a dalších publikací, případně i náklady na konání konferencí a sympozií, i na celou činnost Matice moravské. Nejčastěji se svými projekty a žádostmi o dotace oslovujeme ministerstvo kultury, Nadaci Českého literárního fondu, Radu vědeckých společností při AV ČR, Statutární město Brno a Jihomoravský kraj. Po stránce hospodaření jsme tak ve značné míře závislí na tom, kolik prostředků se nám podaří každoročně získat. Že tento nejistý systém financování značně komplikuje realizaci dlouhodobějších záměrů a projektů, není třeba zdůrazňovat. Navíc je třeba vzít do úvahy i to, že z uvedených důvodů hospodaříme s minimem osobních nákladů, takže v současnosti si Matice moravská a ČMM mohou dovolit financovat jen jednu stálou pracovní sílu, a to pouze na poloviční úvazek, a jen několik málo dalších na dohodu o provedení práce. Ve značné míře se tak činnost Matice moravské i redakce ČMM opírá hlavně o obětavost členů, kteří bezplatně nebo jen za minimální odměnu vykonávají řadu nutných činností.

Pred všetkými maticami stoja zásadné výzvy, ako zaujať a udržať sa v 21. storočí. Aké sú vízie Matice moravskej na najbližšie obdobie? Čo plánuje inštitúcia a aké plány máte Vy, ako jej predseda, osobne? S čím sa Matica borí a naopak, na čo ste hrdý?

Je jisté, že i organizace s dlouholetou tradicí, jakou je Matice moravská, musí reagovat na významné změny a výzvy, které přináší 21. století. V nynější době, jež je značně prezentistická a budoucnost vidí jen v technologických vymoženostech a inovacích, spatřuji v obecné rovině jako nesmírně důležitý a obtížný úkol to, aby společenské vědy a jejich instituce utvrzovaly ve společnosti povědomí o důležitosti poznání vlastní minulosti, které je pro její současný i budoucí zdravý vývoj nezbytné. Matice moravská k tomu chce svými skromnými možnostmi a silami napomáhat, a to

zejména prohloubeným zkoumáním minulosti vlastní země a její spolupatřičnosti do pohnutých středoevropských dějin, a to na základě inovativních výzkumných metod a interdisciplinárních přístupů. Jednou z cest, která k tomu vede, je snaha oslovovat mladou nastupující generaci i celou veřejnost tak, aby nezapomínala na osvědčené tradice a hodnoty minulosti, vážila si jich a dále na ně navazovala a rozvíjela je. Matice moravská proto hodlá pokračovat v podobných projektech, jakým byla nedávná mezioborová konference *Paměť země: Formování institucionálních základů historické vědy na Moravě*, kterou Matice pořádala spolu s dalšími odbornými institucemi v listopadu 2019 v Brně a o níž referovalo i předchozí číslo Slovanského obzoru.

Konference a z ní roku 2020 vzešlý sborník stejného názvu reflektovaly nejen vývoj a význam paměťových institucí na Moravě v minulosti, ale i jejich roli v současnosti a budoucnosti.

Pokud bych měl hovořit o tom, co mě i celé vedení Matice moravské nejvíce trápí, pak je to vedle permanentních problémů se získáváním dostatečných finančních prostředků pro naši činnost hlavně obtížné hledání cesty k efektivnímu oslovování mladé generace a k jejímu motivování pro práci v Matici moravské.

Na druhé straně mě těší, že se nám navzdory nelehkým podmínkám daří zkvalitňovat vědeckou úroveň ČMM a dále rozvíjet vydávání hodnotných knižních publikací. Není bez zajímavosti, že drtivá většina publikací, které Matice moravská za dobu své existence vydala a které nyní vydává ve třech tradičních edičních řadách (Prameny dějin moravských, Knižnice Matice moravské a Disputationes Moravicae) i mimo tyto ediční řady, vyšla v posledním dvacetiletí. Ostatně o celé knižní produkci Matice moravské je možno se přesvědčit na jejích webových stránkách a v jejím e-shopu.

Do minulého, pilotného čísla *Slovanského obzoru* ste prispeli príspevkom, dnes *Slovanský obzor* obohacujete rozhovorom. Ako hodnotíte snahy Matice slovenskej v oblasti slovanskej spolupatričnosti? Sledujete činnosť Matice slovenskej a iných matíc alebo skôr žije Matica moravská integrálne?

Odpovím nejprve na poslední otázku. Soustřeďujeme se v Matici moravské sice hlavně na odbornou a publikační činnost, ale zajímá nás také, jak se vyvíjejí a kam směřují sesterské matice. Kontakty a spolupráci s některými z nich jsme navázali hlavně na konferenci, kterou jsme uspořádali roku 1999 v Brně k 150. výročí Matice moravské a jíž se účastnili zástupci Matice české, slezské, slovenské, srbskolužické a srbské. Od té doby udržujeme čilé kontakty zvláště s Maticí srbskou. Došlo k několika vzájemným návštěvám zástupců obou matic, k upořádání vzájemných přednášek a také k vydání tří společných sborníků *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů* (2005, 2011, 2017) i k jejich oficiální prezentaci v Novém Sadu a Brně i v Bělehradě a Praze. K těmto společným počinům napomáhá také smlouva o spolupráci mezi Maticí moravskou a Maticí srbskou, kterou jsme se zástupci Matice srbské slavnostně podepsali 21. března 2014 v Brně. Aktivně jsme se účastnili také 3. kongresu slovanských matic, který se konal počátkem února 2014 ve slovinské Lublani. Posíleny byly rovněž kontakty s Maticí slezskou, pro jejíž členy jsme organizovali návštěvu Brna a exkurzi po zdejších památkách. V této souvislosti je proto třeba uvítat a velmi ocenit iniciativu Matice slovenské, která přistoupila k vydávání periodika *Slovanský obzor*.

Věřím, že tento krok přispěje k vytvoření lepších podmínek pro vzájemné poznávání sesterských matic a pro rozvíjení jejich vzájemné komunikace a spolupráce.

Z podpisu smlouvy o spolupráci mezi Maticí srbskou a Maticí moravskou uzavřené 21. března 2014 v Brně. Zleva prof. Dragan Stanić, předseda Matice srbské, doc. Václav Štěpánek, člen výboru Matice moravské, prof. Jiří Malíř, předseda Matice moravské, PhDr. Bronislav Chocholáč, jednatel Matice moravské, a prof. Josef Krob, tehdejší děkan Filozofické fakultě MU v Brně.
Foto: Eva Homolová

KRESŤANSKÉ A NÁRODNÉ V ZRKADLE MIMORIADNEHO ŽIVOTA ŠTEFANA BOLESLAVA ROMANA

Zuzana Pavelcová, riaditeľka Krajanského múzea Matice slovenskej, Slovensko

„Naša svorná spolupráca a prinášanie obetí za záujmy národa bude vždy pozitívnym a tvorivým výrazom našich povinností voči národu, z ktorého sme vyšli."

Š. B. Roman, Bulletin SKS, 1971, č. 4-5, s. 3

Osobnosť Štefana Boleslava Romana, rodáka z Veľkého Ruskova (dnes Nový Ruskov), malej obce na východe Slovenska, do dnešných dní nedosiahla v slovenskej spoločnosti ocenenie (i poznanie), ktoré by si tak významná autorita postupného procesu formovania slovenskej štátnosti rozhodne zasluhovala. Pred modernou historiografiou stoja nemalé výzvy, medzi ktoré jednoznačne patrí hlbší ponor do dejín slovenského exilu ako jedného zo zásadných pilierov boja proti komunistickému režimu a podpory vzniku samostatnej Slovenskej republiky.

Štefan Boleslav Roman sa narodil 17. apríla 1921 v chudobnej roľníckej rodine rodičom Jurajovi a Helene, rod. Kosturovej. Po skončení základnej školy pokračoval v štúdiu na strednej poľnohospodárskej škole, ktoré prerušil ako šestnásťročný (v r. 1937) a spoločne s bratom Jurajom emigrovali do Kanady. Sprvoti pracoval na farme v Port Perry, istý čas slúžil v kanadskej armáde a neskôr sa zamestnal ako robotník v automobilke General Motors v Oshawe. Na jeho životné cesty mnohí nazerajú najmä cez prizmu silného národovectva a gréckokatolíckej viery, ktoré ho predurčili dosahovať úspechy s neoblomnou vôľou a silným vnútorným presvedčením. Vieru mu pomáhali udržať a formovať slovenské národné organizácie a skupina gréckokatolíkov v Oshawe, pronárodné cítenie si doniesol z rodného Slovenska zakorenené hlboko v srdci. Cudzia kanadská hruda však v Romanovi nevyvolávala pocit clivosti či beznádeje. Prostredie novej krajiny vnímal ako možnosť, ktorá človeka oprávňuje slobodne konať v prospech národa. Romanovo členstvo v osvedčených slovenských spolkoch v zámorí, prostredníctvom ktorých (už ako dvadsaťštyriročný) adresoval z pozície predsedu výboru Kanadskej slovenskej ligy list Medzinárodnej rade zahraničných ministrov, predznačoval, že Roman sa zapíše do slovenských dejín prostredníctvom mimoriadnych zásluh.

Keď vstúpil do podnikateľského života, na istý čas sa jeho pronárodné aktivity utlmili. Po kúpe pozemkov, na ktorých sa našli ložiská uránu, založil spoločnosť Denison Mines Ltd., kde plnil funkciu výkonného riaditeľa. Táto spoločnosť vlastnila najväčšie uránové bane sveta s obrovským imaním a finančným kapitálom. Neskôr svoje podnikanie rozšíril o obchod s naftou, plynom, cementom a rožným dobytkom a vybudoval stabilné priemyselné a finančné konzorcium. Bol typom človeka, ktorý dokázal správne odhadnúť investičné možnosti, vynikal odvahou, podnikavosťou, rozvahou a šiestym zmyslom, ktoré ho dokázali správne nasmerovať. V roku 1978 ho zaradili medzi desiatich najúspešnejších podnikateľov Kanady. Roman bol na svoj slovenský pôvod hrdý (ako Slovák sa identifikoval aj pri rozhovore s Chruščovom) a zámorské i európske médiá o ňom nehovorili nikdy inak ako o kanadskom priemyselníkovi slovenského pôvodu. Vlastné ekonomické teórie spolu s E. Löblom predstavil v knihe *Zodpovedná spoločnosť*. Odmietal svetonáhľad Marxa, ale i kapitalistické teórie Smitha – tieto teórie podľa neho neboli dostatočne humánne a človeka menili na ekonomický automat. Hospodárstvo chápal ako proces premeny prírodných síl na výrobné sily a prírodné bohatstvo vnímal ako bohatstvo ľudstva, ktoré mu daroval Boh. Pracoval na premietnutí teórie do praxe slobodného Slovenska a pripravoval štúdiu ako prekonať marxistické myslenie a prax a transformovať slovenské hospodárstvo na západoeurópsky model.

Obchodné styky mu otvárali cesty a posilňovali vplyv. Jeho vtedajšie konexie siahali do kruhov finančných, priemyselných, politických a cirkevných a vytvárali platformu pre úspech podpory slovenskej veci práve cez kongruentný exil, ktorý chcel Roman vznikom a činnosťou SKS sceliť a zjednotiť. Rozvinul osobné vzťahy s prezidentom Nixonom, s predsedom kanadskej vlády L. B. Pearsonom a predsedom a členmi vlády Ontária. Styky s Vatikánom posilnil najmä pri veľkolepých cyrilo-metodských oslavách 6. – 7. júla 1963 v Toronte. O oslavách informovali krajanské periodiká (*Kanadský Slovák, Jednota*...) sériami článkov. Bol ocenený Radom veliteľa rytierov sv. Gregora Veľkého a vymenovaný ako jeden z mála laikov za pozorovateľa II. vatikánskeho koncilu, kde nadviazal kontakty s vysokými cirkevnými hodnostármi. Postupne dostával slovenskú otázku na zahraničné fóra s cieľom domáhať sa pre slovenský národ slobody a rovnoprávnosti s ostatnými národmi Európy.

Kľúčovú úlohu v tejto otázke Roman potvrdil svojimi zásluhami pri myšlienke vytvorenia Svetového kongresu Slovákov (SKS) a prevzatím jeho predsedníctva.

Po konzultáciách s predstaviteľmi slovenských krajanských a exulantských organizácií 10. februára 1970 rozoslal pozvánky na zakladajúce zhromaždenie SKS, ktoré sa konalo 19. až 20. júna 1970 vo Washingtone. Kongres v krátkom časovom úseku zjednotil 164 organizácií, čo predstavovalo viac ako milión členov. Na prvom zasadaní vznikol návrh štruktúry SKS, dočasné stanovy, pracovný mechanizmus a prijala sa deklarácia, ktorou sa účastníci prihlásili k tradičným hodnotám slovenských dejín s medzinárodným presahom, kladne sa postavili k integračným procesom v Európe, so žiadosťou, aby na tomto procese slovenský národ mohol participovať. SKS mal premyslenú vnútornú štruktúru do šírky i hĺbky – mal štyroch výkonných podpredsedov, piatich podpredsedov s osobitými úlohami, šesť kontinentálnych podpredsedov s komisiami, ktoré mali vlastných tajomníkov. Oficiálnym tlačovým orgánom SKS sa stal Bulletin SKS, ktorý vychádzal s dvoj- až trojmesačnou periodicitou, v ro-

koch 1971 – 1996, s cieľom dostať výsledky SKS na medzinárodné fóra, intervenovať za slovenskú vec a informovať. Jedným z najvýraznejších úspechov SKS bolo 29-stranové memorandum o porušovaní ľudských práv Slovákov adresované prezidentovi Spojených štátov.

Roman sa obklopoval významnými exilovými predstaviteľmi slovenskej literatúry, kultúry a vedy, finančne podporoval vedecké konferencie, udeľoval štipendiá a ceny mladým slovenským talentom, financoval preklady kníh zo slovenských dejín do svetových jazykov a vybavoval knižnice, pre ktoré zakupoval celý rad kníh. Slovenské dejiny začali skúmať i doktorandi, ktorí reflektovali históriu Slovákov inak. Inicioval vznik Katedry slovenských štúdií pri Univerzite v Ottawe, ktorá je dodnes jediným odborným výskumným pracoviskom dejín prisťahovalectva do Kanady. Organizoval štipendijnú akciu Stephen B. Roman Award, kde kandidátom udeľoval štipendiá za práce z politických vied a dejín Slovenska. SKS podporoval množstvo kultúrnych akcií: literárne súťaže mladých slovenských autorov, uvedenie severoamerickej premiéry Krútňava v Lansingu, Michigen, uvedenie koncertu Modrej Ruže v Bloom Appel Theatre v Toronte či udeľovanie Národných cien SKS.

Štefan Boleslav Roman počas prejavu.
Zdroj: Slovenská národná knižnica – Literárny archív

Výsledkom činnosti kongresu bolo aj organizovanie svetových stretnutí slovenskej mládeže, kde sa združovali mladí ľudia hlásiaci sa k Slovensku. Vzhľadom na nepriaznivú politickú situáciu nebolo možné organizovať festivaly na Slovensku. Prvé štyri festivaly slovenskej mládeže sa konali v Európe i zámorí: Waldkraiburg, Nemecko (4. – 8. augusta 1980), Mount Pocono, USA (25. júna – 1. júla 1983; 27. júna – 4. júla 1986) a Semmering, Rakúsko (9. – 16. júla 1989). Prvé stretnutie slovenskej mládeže bolo naplánované symbolicky na Deň Matice slovenskej. Pre krajanov bol pripravovaný bohatý program, ktorý stál najmä na aktívnej účasti mládeže.

Na treťom svetovom festivale, v roku 1986, ktorý sa niesol pod heslom Slovák som a Slovák budem účastníci festivalu (približne 2 600 mladých ľudí) vyslovili želanie konania ďalšieho ročníka festivalu na Slovensku. Predsedníctvo SKS poverilo generálny sekretariát začatím vybavovania tejto požiadavky a kontaktovať slovenskú vládu s požiadavkou konania ďalšieho ročníka festivalu na Slovensku. Generálny tajomník SKS Dušan Tóth adresoval list predsedovi vlády Petrovi Colotkovi (a kópiu žiadosti ministrovi kultúry Miroslavovi Válkovi), či by bolo možné ďalší festival organizovať v Tatranskej Lomnici. Na požiadavku odmietavo odpovedal Vladimír Mináč, predseda Matice slovenskej. SKS nazval *„militantnou politickou organizáciou s ideovo-politickým jadrom saparatisticko-ľudáckym"*. Štvrtý festival sa teda musel konať opäť mimo vlasti, v rakúskom Semmeringu, odkiaľ mládež symbolicky zdravila domovinu mávaním Slovensku ponad Dunaj.

Po páde komunistického režimu (1989) bolo jednou z prvých snách SKS obnoviť vzťahy s Maticou slovenskou. Pri prvých návštevách činovníkov SKS na Slovensku (február 1990) generálny tajomník SKS Dušan Tóth pozval vládu Slovenskej republiky na Valné zhromaždenie SKS a navštívil aj pracovníkov Matice v Martine. Premiéra Milana Čiča žiadal, aby delegáciu do Toronta tvorili aj Viliam Gruska (predseda MS) a Jozef Markuš (budúci predseda MS). Po návrate z Toronta sa však dohodnuté ciele, ktoré zahŕňali najmä sľub úzkej spolupráce MS a SKS ohľadne organizácie festivalov, realizovali inak, ako si krajania predstavovali. Festival Matica premenovala a postupne prestala organizovať. V roku 2013 usporiadala zatiaľ ostatný Matičný svetový festival slovenskej mládeže v Košiciach, ktoré už len symbolicky pripodobňovalo festivaly organizované SKS.

V nazeraní na činnosť SKS optikou vtedajšieho politického usporiadania Československa a procesu prebiehajúcej normalizácie Romanove aktivity vtedajšie politbyro pozorne sledovalo. V tom čase mala ČSR československé veľvyslanectvá vo Washingtone (USA) a Ottawe (Kanada) a generálny konzulát v Montreale (Kanada), ktoré hodnotili činnosť Kongresu ako reakčnú s protičeskoslovenským a protikomunistickým zameraním. O činnosti SKS sa na Slovensku vedelo iba málo a jeho úspechy nedostávali v spoločnosti takmer žiadny mediálny priestor.

Na Romanov život a dielo je potrebné nazerať aj cez prizmu jeho hlbokej viery. Svoje vnútorné kresťanské presvedčenie a vzťah k rodnej zemi manifestoval financovaním monumentálnej Katedrály Premenenia Pána v Unionville, v Kanade, ktorá bola postavená ako desaťnásobná zväčšenina kostola z rodného Ruskova. V roku 1984 katedrálu posvätil pápež Ján Pavol II. Za hranicami uznávaný, doma takmer nepoznaný, Štefan Boleslav Roman umrel náhle 23. marca 1988 v Kanade, rok pred očakávaným pádom komunistického režimu. Jeho život a dielo bolo ocenené mnohými vyznamenaniami, po roku 1989 i na domácej pôde, in memoriam. Predsedníctvo Slovenskej národnej rady mu v roku 1990 udelilo Národnú cenu Slovenskej republiky a v roku 1995 mu vtedajší prezident Michal Kováč udelil štátne vyznamenanie Rad bieleho dvojkríža I. triedy. Tri kanadské univerzity mu udelili čestné doktoráty. V personálnych biografiách Kanady patrí medzi najpoprednejšie osobnosti.

V roku stého výročia narodenia Štefana Boleslava Romana odhalila Matica slovenská v Aleji dejateľov pred sídelnou budovou Matice slovenskej v Martine jeho historicky prvú bustu na Slovensku.

Bronzovú bustu zhotovil akademický sochár Tomáš Polonský. Osobnosť Romana na Slovensku trvalo pripomína aj jediná pamätná tabuľa v kostole v Novom Ruskove a Námestie Štefana Boleslava Romana v Trebišove.

KONGRES MATÍC SLOVANSKÝCH NÁRODOV A INŠTITÚCIÍ ZAZNAMENANÝ V REPREZENTAČNEJ VIACJAZYČNEJ PUBLIKÁCII

Pavol Parenička, Slovenský literárny ústav Matice slovenskej, Slovensko

Pamätnica zo 4. kongresu matíc slovanských národov a inštitúcií slovanských národov, konaného pri príležitosti 100. výročia oživotvorenia Matice slovenskej a podpísania Memoranda národa slovenského (zostavovatelia Marián Gešper, Zuzana Pavelcová). Martin : Matica slovenská, 2020. 358 s. ISBN 978-80-8128-251-5.

Už v prvom období existencie v rokoch 1863 až 1875 a po oživotvorení od roku 1919, osobitne po vzniku samostatnej Slovenskej republiky od roku 1993 kládla Matica slovenská dôraz na slovanskú vzájomnosť, kontakty a spoluprácu v rozličných oblastiach, aj na vedeckom poli. Názorne to dokumentuje fakt, že z podnetu Matice slovenskej a jej predsedu Mariána Gešpera sa 5. a 6. júna 2019 v Martine konal IV. kongres matíc a inštitúcií slovanských národov, na ktorom sa zúčastnili ich vrcholní predstavitelia a vedeckí pracovníci. Na počesť tohto vedeckého i spoločenského podujatia vydala Matica slovenská reprezentatívnu pamätnicu vo viacjazyčnej mutácii (v slovenčine, ruštine a srbčine), obsahujúcu príhovory, príspevky a záverečné komuniké účastníkov kongresu, kontaktný zoznam delegátov a lexikografickú prílohu o najvýznamnejších historických postavách jednotlivých slovanských národov a ich podiele na rozvoji všeslovanskej vzájomnosti (za Slovákov sú v nej portréty Jána Kollára, Pavla Jozefa Šafárika, Štefana Moysesa, Jána Franciscihо, Martina Kukučína, Michala Eliáša a ďalších slovenských osobností). Príspevky jednotlivých referentov, reprezentujúcich Cyrilo-metodské centrum Bulharskej akadémie vied, spoločnosť Čiernohorsko-slovenské priateľstvo, Demokratický zväz Čechov a Slovákov v Rumunsku, Inštitút slovanských štúdií Ruskej akadémie vied, Maticu lužickosrbskú, Maticu sliezsku, Maticu slovenskú, Maticu slovenskú na Ukrajine, Maticu slovinskú, Maticu srbskú, Permskú univerzitu, Spolok slovenských spisovateľov a ruský Všeslovanský zväz sa na jednej strane týkali priblíženia minulosti a prítomnosti aj aktivít konkrétnych inštitúcií, ktoré zastupovali, na druhej strane informovali o výskumných projektoch, týkajúcich sa slovanských štúdií. V tejto súvislosti sa vyjadrovali aj k celosvetovej problematike, negatívne ovplyvňujúcej slovanstvo a jeho kultúru, ako sú globalizácia, sociálna migrácia, postmoderna a liberalizmus. Naznačili, že slovanská kultúra a veda je založená na konzervativizme, tradicionalizme a duchovnosti, pričom osobitne v slovanskom i širšom európskom kultúrnom prostredí, vzhľadom na revitalizáciu nábožensko-kultúrneho života, navrhli svoje vedecké aktivity odvíjať v rámcoch cyrilo-metodského kultu. Ten napomáha etablovanie všeslovanskej i národnej identity a povedomia, v čom spočíva podstata histórie a perspektíva pokračovania slovanskej civilizačnej misie. Viacerí referenti podčiarkli, že cyrilo-metodskú tradíciu je treba rozvíjať na princípoch duchovného, kultúrneho a vzdelanostného dedičstva sv. Cyrila a Metoda ako patrónov Európy, vyhlásených za nich sv. Jánom Pavlom II. roku 1980, pričom ako prioritná nevyhnutnosť sa javí aktualizácia ich odkazu. Cyrilo-metodské tradície je treba systematicky propagovať cez prizmu tradičných vedeckých a populárno-náučných výstupov, ako aj moderných možností internetu a nových médií. Cyrilo-metodská myšlienka tvorí alfu a omegu kultúrnej existencie slovanských národov a viacerých matičných hnutí, čo úzko korešponduje aj so štátnymi doktrínami slovanských krajín, preto by v nich pôsobiace kultúrne inštitúcie tejto problematike mali venovať pozornosť. Viacero delegátov poukázalo na požiadavku vzájomného poznania dejín slovanských národov a historickej minulosti ich národnokultúrnych inštitúcií, najmä z hľadiska kultúrnych fenoménov matičného hnutia. Upozornili na potrebu absentujúceho vedeckého dialógu medzi slovanskými kultúrnymi inštitúciami. Prízvukovali nutnosť kooperácie v oblasti slavistiky a ďalších humanitných vied, predovšetkým historiografie, literárnej vedy a komparatistiky, kulturológie, etnografie, folkloristiky, bibliografie, jazykovedy, slovanskej porovnávacej lingvistiky a múzejníctva. Z tohto aspektu najviac zaujalo vystúpenie Sergeja M. Sloistova z Inštitútu slovanských štúdií Ruskej akadémie vied, ktorý poukázal na rozmach slavistiky a ďalších príbuzných vedeckých disciplín v Rusku, ako aj možnosti ich prezentácie s medzinárodnými presahmi. Súčasne S. M. Sloistov odmietol kopírovanie západných modelov vo vede i v pedagogike slovanských národov, ktorá si podľa neho musí hľadať vlastnú cestu, rešpektovanú aj západnou slavistikou a inými vedami. Zároveň sa diskutovalo o potrebe vedeckého dialógu a informovanosti medzi kultúrnymi inštitúciami a maticami slovanských národov, čo sa musí realizovať v istom mediálnom formáte. Za týmto účelom bolo navrhnuté vytvoriť predpokladaný Informačný výbor slovanských matíc a predseda Matice slovenskej Marián Gešper súčasne navrhol vydávať informačného spravodajcu v elektronickej forme, čo sa už podarilo zrealizovať *Slovanským obzorom*. Účastníci kongresu ďalej v mediálnej oblasti navrhovali, aby sa matice prezentovali kultúrnymi reláciami v štátnych a vo verejnoprávnych masovokomunikačných prostriedkoch, najmä v televízii a rozhlase. V oblasti ochrany kultúrneho dedičstva v súvislosti s maticami a inštitúciami slovanských národov sa uzniesli, že je nutné rekognoskovať možnosti zapojenia sa do programov a projektov UNESCO, vrátane digitalizácie matičných múzejných zbierok a ich vzájomného informačného, vedeckého, prezentačného a virtuálneho využitia. Matičné zbierky a archívy, či už literárne, hudobné,

rukopisné, múzejné, alebo historické, neraz patriace medzi kultúrne unikáty a duchovné skvosty národného, nadnárodného i celosvetového významu, je potrebné z hľadiska ochrany kultúrneho dedičstva čo najrýchlejšie a najkompletnejšie zdigitalizovať. Len takto spracované zbierky sa dajú prostredníctvom klasických printových (knihy, edície, časopisy) i nových médií (internetové portály, noviny, prezentácie a výstavy) priblížiť čo najširšej verejnosti. Kongres sa zhodol na tom, že pozornosť by sa mala venovať oblasti školstva a pedagogiky, so sústredením sa na výchovu mládeže, pričom treba prehodnotiť už implementované západné výchovnovzdelávacie systémy, resp. skôr kreatívne nadviazať a rozvíjať vlastné pedagogické a školské tradície, historicky determinované načrtnutou líniou civilizačnej a vzdelanostnej misie slovanských národov v duchu cyrilo-metodskej tradície. Účastníci kongresu prijali 6. júna 2019 záverečné komuniké, ktoré je uverejnené na záver publikácie. Zaviazali sa v ňom, že v súčasných globalizačných a liberalizačných trendoch zostávajú slovanské kultúrne ustanovizne na pozíciách konzervatívnych hodnôt, osobitne národných a kresťanských. Oproti postmoderne matice a kultúrne inštitúcie slovanských národov budú duchovne zotrvávať, propagovať a šíriť cyrilo-metodské dedičstvo a kult, napomáhajúci etablovanie národnej identity a historického povedomia, v čom spočíva podstata a perspektíva slovanskej civilizačnej misie. Základy spolupráce sa musia postaviť aj na vedeckom poli slavistiky a ďalších humanitných vied, na spoločnej výmene odborníkov a na spoločnom organizovaní vedeckých konferencií. Na záver možno konštatovať, že Pamätnica okrem závažného obsahu vyniká aj po formálnej stránke knižnej kultúry, najmä čo sa týka ilustrácií a grafickej úpravy, čím získava na výnimočnosti a reprezentatívnosti.

Obálka novej knižnej publikácie Matice slovenskej zo IV. kongresu matíc a inštitúcií slovanských národov.
Zdroj: Matica slovenská

O SLOVÁKOCH ZA „HUMNAMI“ SLOVENSKA

Július Lomenčík, riaditeľ Slovenského literárneho ústavu Matice slovenskej, Slovensko

Slováci v zahraničí 37 (zostavovateľka Zuzana Pavelcová). Martin : Matica slovenská, 2020. 324 s. ISSN 0081 0061.

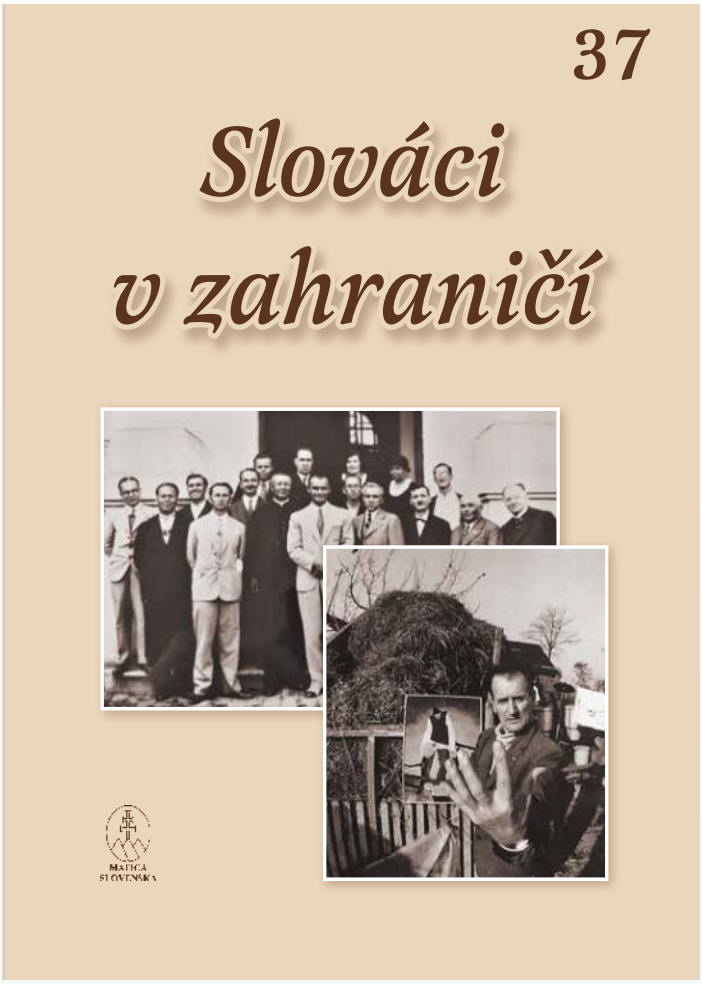

Obálka vedeckej ročenky Matice slovenskej *Slováci v zahraničí* č. 37. Zdroj: Matica slovenská

Ústav pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej (MS), ktorý vznikol v obrodnom procese roku 1968, sa vo vedeckovýskumnej oblasti zameral na objasnenie najdôležitejších stránok kultúrneho a politického života zahraničných Slovákov, ako aj ich hmotnej a duchovnej kultúry, a v edičnej činnosti bol plán od roku 1969 vydávať spočiatku raz a perspektívne dva razy do roka zborník *Slováci v zahraničí* s cieľom prinášať štúdie a iné materiály o živote a dejinách krajanov. Uvedené zámery sa potom v tzv. normalizačnom období (70. – 80. roky) čiastočne narušili. MS po svojom ďalšom obnovení činnosti v roku 1990 nadviazala na progresívne tendencie vo vzťahu k zahraničným Slovákom, okrem iných aktivít, aj pokračovaním vydávania vedeckého zborníka Slováci v zahraničí.

Krajanské múzeum MS predkladá za „introvertný“ rok 2020 nielen matičiarom, ale i širšej kultúrnej verejnosti ročenku *Slováci v zahraničí*, ktorá podľa zostavovateľky Zuzany Pavelcovej *„... je oproti minulému roku rozsiahlejšia (...), prináša príspevky autorov zo Slovenska a Srbska“* (s. 6).

Štúdie (s. 7 – 155) sa zaoberajú slovenskou jazykovou enklávou na Dolnej zemi, kde sa územne postupne formovala viacerými kolonizačnými vlnami. Ján Jančovic v rozsiahlej štúdii sa zameral na *„slovenský život v okolí hlavného mesta Uhorska v 18. a 19. storočí“, pričom niektoré z „... uverejnených faktov a dokumentov sú prvonálezy“* (s. 9). Vyzdvihol významnú úlohu vtedajších farárov a učiteľov (napr. Ján Láni, Pavel Michalko a i.) pre zachovanie slovenského jazyka. Ďalší znalec dejín, etnológie a kultúry Slovákov na Dolnej zemi Ján Babiak v dvoch štúdiách – *Slovenská Bajša je viac ako 300-ročná* a *Bajša v dobe M. Terézie* – píše o príchode Slovákov do Báč-bodrožskej stolice a poukazuje napr. na improvizácie pri skúmaní dejín Slovákov v Bajši, preto *„... dejiny tejto osady je nevyhnutné dopracovať“* (s. 100). Vo výskume uplatnil novú metodológiu aplikáciou matematiky. Ján Chrťan zdôraznením, že pre prežitie komunity je dôležité právo na vlastné školy, ponúka čitateľom *„dejiny slovenského školstva v Bardáni a Ečke“*. V záverečnej štúdii Zuzana Drugová priblížila historický vývoj jarnej pochôdzky detí pod názvom Chodenie s paničkami zo Starej Pazovy v Srbsku, pričom zachovanie tohto slovenského zvyku pokladá *„... za modifikáciu pôvodných dievčenských pochôdzok na Kvetnú nedeľu, ktoré sa vyskytovali vo viacerých regiónoch na Slovensku...“* (s. 154).

V kapitole Materiály (s. 156 – 249) Miroslav Kmeť uvádza, že pojmy *„dolnozemskí Slováci, Dolná zem, Dolnozemské Slovensko“* sú síce v súčasnosti známe, ale každý pojem mal svoju genézu, preto sleduje *„... vývoj a postupné etablovanie uvedených pojmov v slovenskom diskurze v 19. storočí“* (s. 156). Upozornil na „vyprázdňovanie“ uvedených pojmov v 20. storočí a *„... k ich oživeniu došlo až na konci tohto storočia po zásadných geopolitických zmenách“* (s. 175). Na terminologickú nejednotnosť *„slovenskej diaspóry vo svete“* poukázal Claude Baláž. Po vysvetlení *„genézy slovenskej diaspóry“* a *„základného členenia slovenskej diaspóry“* ozrejmil *„základné kategórie a pojmy slovenskej migrácie“* aj s poukázaním na kľúčovú legislatívu od *„československého vysťahovaleckého zákona z 15. 2. 1922“* po *„ústavný zákon č. 460/1992“*, výber riešenia danej problematiky v iných štátoch a terminológie v Európskej únii a v Slovenskej republike (napr. krajan, rodák, starousadlík, imigrant a i.). Patrik Šenkár zdôraznil v synchrónnom i diachrónnom vývine písomnosti Slovákov v Rumunsku v príspevku Bilancia ako základ budúcej tvorivej práce Slovákov v Rumunsku na pozadí bibliografie beletristických prác vo Variáciách. Peter Cabadaj v dvoch príspevkoch urobil stručnú rekapituláciu sprístupňovania exilovej literatúry na Slovensku za ostatných tridsať rokov a následne obdivuhodne činorodého M. R. Štefánika pri 140. výročí narodenia priblížil jeho *„impozantným“* fotografickým dielom, ktoré *„... možno vnímať ako tvorcov spontánny dialóg s históriou, ktorej rozmanité tváre, prejavy, tenzie a súvislosti zachytil v okamihoch všedných aj sviatočných“* (s. 263).

V bloku Jubileá a spomienky (s. 266 – 291) po príspevku Patrika Šenkára Variácie na tému Dagmar Mária Anocová pri príležitosti jej životného jubilea nasledujú príspevky P. Cabadaja pripomínajúce výročia slovenských osobností exilu: 60. výročie úmrtia *„ikonickej osobnosti modernej slo-*

venskej literatúry, kultúry a umenia" J. C. Hronského, 110. výročia narodenia pápežského preláta, kňaza, pedagóga, literárneho historika, spisovateľa, publicistu, prekladateľa Mons. prof. PhDr. Jozefa Vanoviča, ktorého „*... zaujímavý životný príbeh a inšpiratívne dielo pozná len hŕstka znalcov*" (s. 277), 110. výročie narodenia spisovateľa Ľuba Bešeňovského, dôstojného pokračovateľa tvorby pre deti a mládež, a 35. výročie úmrtia kňaza, pápežského preláta, diplomata, publicistu a prekladateľa Mons. ThDr. Jozefa Kapalu.

V časti Správy (s. 292 – 311) po nekrológu P. Cabadaja za jedným tvorcom sakrálneho umenia, maliara, grafika, prozaika, esejistu, pedagóga Stana Dusíka (1946 – 2019), Katarína Mosnáková-Bagľašová stručne priblížila štvrťstoročnú činnosť Metodického centra pre Slovákov žijúcich v zahraničí Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Zuzana Pavelcová zosumarizovala činnosť Krajanského múzea MS v pandemickom roku 2020. Záverom možno oceniť precíznu prácu zostavovateľky, ktorá príspevky zoradila s logickou následnosťou ich obsahu. Po formálnej stránke sa žiada oceniť zavedenie abstraktov a kľúčových slov v štúdiách v slovenskom i anglickom jazyku a prehľadné profily autorov s portrétnymi fotografiami a kontaktmi.

Zborník Krajanského múzea Matice slovenskej *Slováci v zahraničí 37* možno vrelo odporučiť v duchu myšlienky Jána Siráckeho, ktorú vyslovil v obrodnom roku 1968: „*Boli by sme veľmi radi, keby sa otázka zahraničných Slovákov stala aj vecou každého člena MS. Nie preto, že by sme chceli na ne prenášať aj zodpovednosť za túto činnosť, ale preto, že sa nazdávame, že len vtedy, keď sa tieto otázky stanú vecou celej Matice, stanú sa aj vecou celej našej verejnosti, celého nášho národa.*"

NOVÁ MONOGRAFIA O SLOVANOCH

Viliam Komora, tajomník Matice slovenskej, Slovensko

TULAJEV, Pavel. *Slovania : Školy ruských historikov (minulé i súčasné) o pôvode a formovaní Slovanov.* Bratislava : Nitrava, 2020. 415 s. ISBN: 978-80-89869-18-3.

Pôvodne kniha v ruskom origináli vyšla v roku 2019 vo vydavateľstve Veče v Moskve. Slovenské vydanie knihy *Slovania* vyšlo v uplynulom roku vo vydavateľstve Nitrava pod vedením známeho slovenského slavistu Mgr. Miloša Zverinu. Slovenský preklad spravil PhDr. Viktor Timura, CSc., jazykovo upravila Mgr. Nikoleta Jurčinová. Vydavateľ a tlač: Nitrava, s. r. o., kniha vyšla v edícii Bibliotéka Slavica, Slavica, o. z., Nitra.

„*Cudzím umom život nespoznáš a múdrejším sa nestaneš, ale nepoznajúc svojím umom podstatu svojho života i sveta Javi, ako môžeš dôstojne prežiť ho a splniť povinnosť svoju pred rodom svojím a rodom nebeským?*" (Volchv Velimudr) je úvodom predslovu, kde vydavateľ Miloš Zverina uvádza, že kniha profesora histórie, spisovateľa a kulturológa P. V. Tulajeva *Rus, Slavjane i ich sosedi v drevnosti* približuje výsledky jeho mnohoročného výskumu prameňov zo slovansko-ruského sveta. Oknom do ruskej historiografie – o pôvode a formovaní Slovanov je text od prekladateľa Viktora Timuru, kde vysvetľuje prínos knihy zvlášť v slovenskom jazyku a pre slovenského čitateľa, ako aj celkovú problematiku slovanskej historiografie, ktorá je, žiaľ, zasiahnutá „západnými" prameňmi v náš neprospech.

V predhovor profesor P. Tulajev približuje historické súvislosti Slovanov, jazyk, osídlenie území, ich spoločenské a politické usporiadanie, etnicitu, spoločenstvo národov, ako aj cirkevné súvislosti.

Kniha je rozdelená na jedenásť kapitol a je bohatá na množstvo obrázkov, ilustrácií, máp, symbolov či genealógií.

V prvej pod názvom Hĺbka pamäti autor približuje chronologický model, predpotopné civilizácie (tak ich nazýva), potopu, prarodinu Indoeurópanov, Pelasgov a Etruskov, trácky pôvod Venetov, ďalej Keltov a Galov, Baltov, ďalších slovanských národov či podunajskú kolísku Slovanov. V kapitole Eurázia v dobe veľkých etnických presídlení sa zaoberá opisom barbarov, spomeňme ďalej Skýtov, Sarmatov, Srbov, zaoberá sa Sklavenmi, Slovenmi a Slovákmi, Vandalmi či Gótmi. Pôvod Ruska a jeho názvu je v tretej kapitole, kde je uvedená etymológia Rusov a súvisiace pojmy, legendy a hypotézy o Rusoch staroveku, že Etruskovia boli Rusmi, či približuje prvé písomné zmienky o Rusoch. Barbari obkľučujú a dobývajú rímske impérium je časť, ktorá opisuje taktiež Vaneciu, Raetiu a Raeti, Norikum, Panóniu, balkánske oblasti či jednotlivé zväzy týchto národov, ich nástup a dobývanie území ako Kartágo či Rím, ale aj vodcu Hunov Attilu, boje, kráľovstvá či „Sakalibu", teda Slovanov v arabskom svete, ako aj eskaláciu Bulharov. Piata kapitola nesie názov Variažske Rusko a Baltská Slavia, prináša opis bádania Normanov, Rujanu, knieža Rurika, Gardarika, variažske mená, vzhľad, povolanie Rusov, mravy a zvyky či dôsledky germanizácie. Rodina Bohov a Bohýň je názov šiestej kapitoly, ktorá tiež prináša terminológiu, Boh alebo Bohovia, posvätné tradície, zmenu historických období a cyklov, rodný Panteon a Strom sveta, pohanské obrady a svätyne, folklórne obrazy či védske dedičstvo. V kapitole Krstenie Rusi približuje dvojvieru – pohanstvo a kresťanstvo. V deviatej kapitole Labyrinty jazykov a záhady starého písma sú uvedené predpotopné nápisy, písmo Vinča, jazyk a toponymia Venedov, slovanské dialekty v Taliansku, to, aký druh písma vlastne vytvorili sv. Cyril a Metod, venetské písmo, príklady čítania etruského písma, modelovanie starých nápisov či stretnutie slovanovedenia a venetológie. Musíme povedať, že nie vždy to bude korešpondovať s „oficiálnou" historiografiou, avšak je to, prirodzene, vždy podložené príslušnými pramennými dôkazmi. Veď každá vedecká publikácia by mala prinášať niečo nové, resp. o niečom novom obšírnejšie pojednávať a to aj z polemického hľadiska.

V kapitole Ruská veda o pôvode Slovanov a Rusov autor prináša popis prvých historikov, slovanofilov obdobia osvietenstva, počiatok slovanských štúdií, obdobie romantizmu, rozkvet slavistiky či rasové teórie. Posledná jedenásta kapitola v slovenskom preklade monografie nesie názov Veda v sovietskom a postsovietskom období. Približuje ideológiu a vedu, ruskú emigráciu či úspechy sovietskeho obdobia, ako aj postsovietske koncepty a hypotézy viacerých autorov v ich knižných dielach. Bližšie sa zaoberá etnickým pôvodom, novým otváraním kontroverzných prameňov,

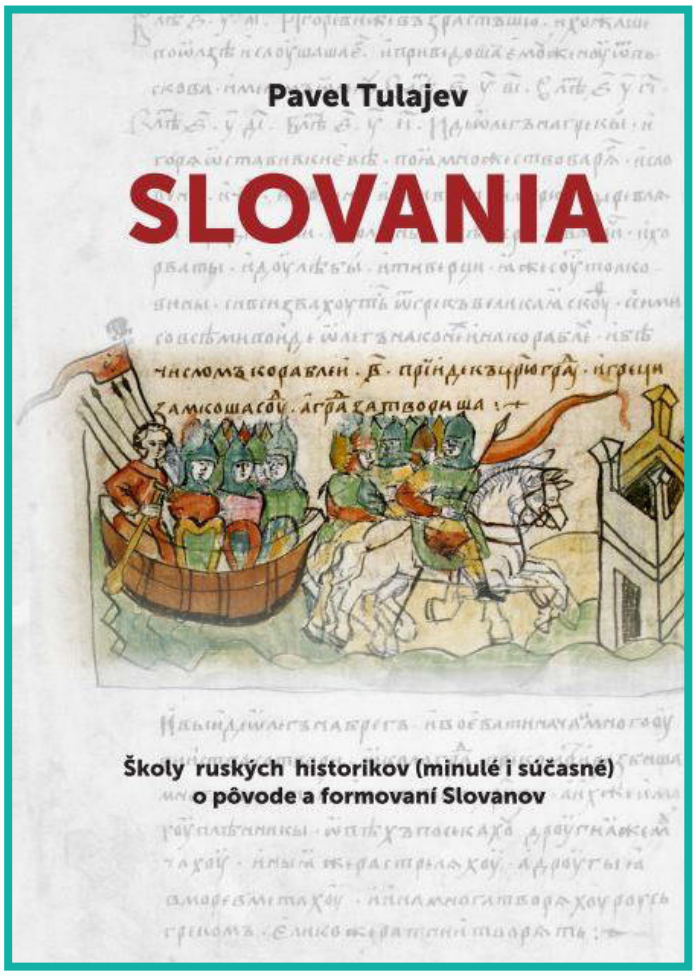

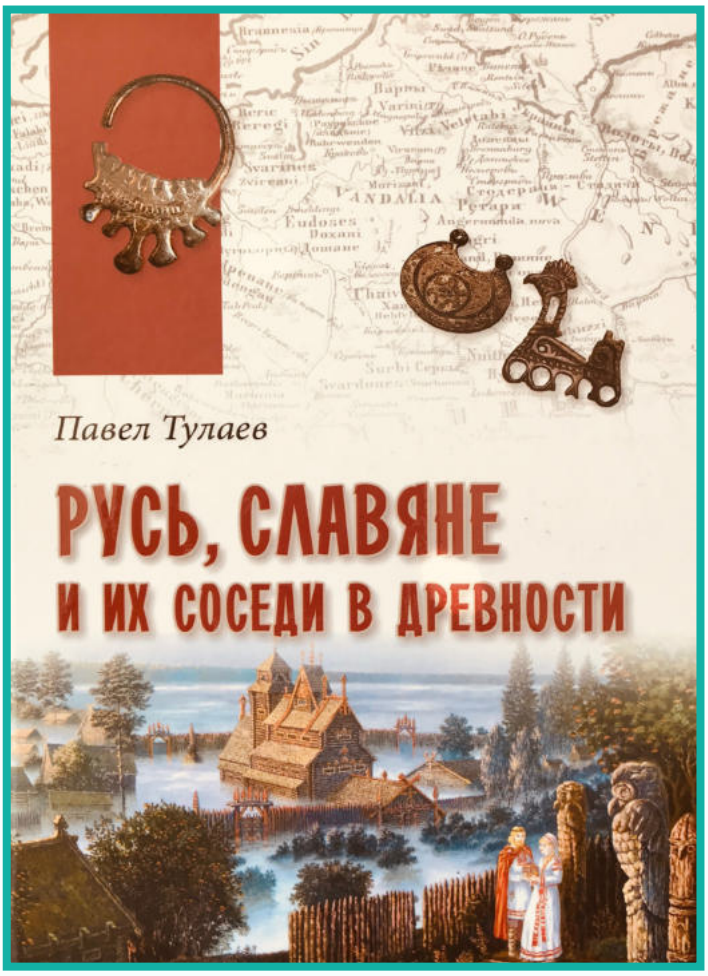

Obálka slovenského vydania monografie Slovania.
Zdroj: Nitrava

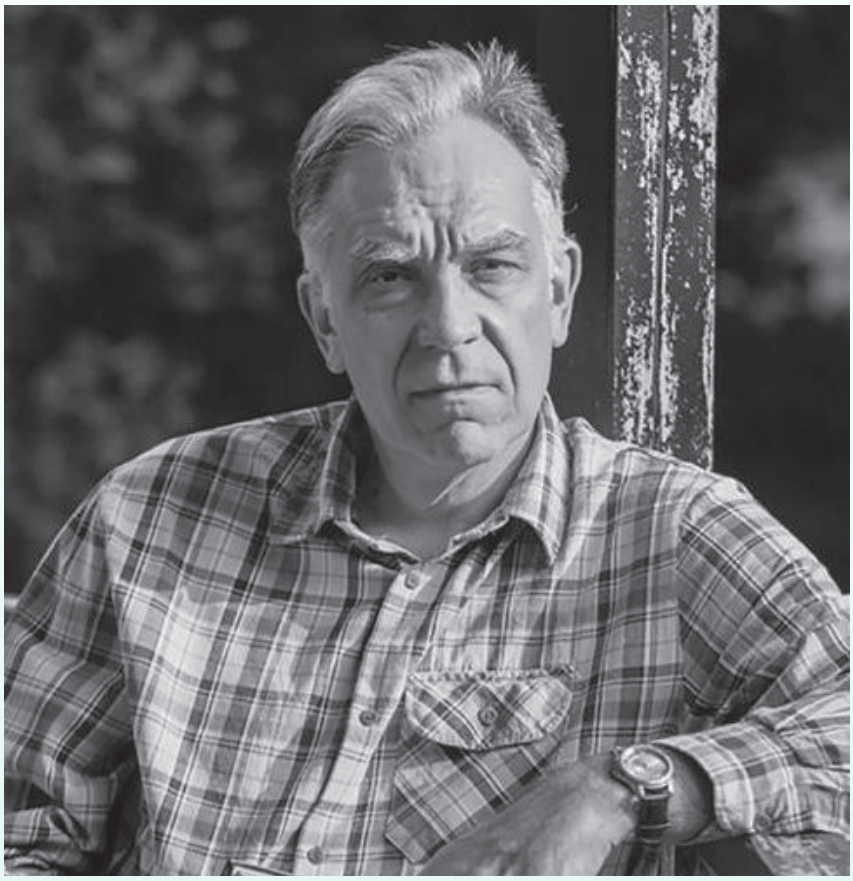

Pavol Tulajev

rekonštrukciou praveku či výsledkami bádania, ktoré tvoria záver knihy. P. Tulajev objasňuje, že jeho výskum trval vyše dvadsať rokov. Popisuje formovanie slovansko-ruskej kultúry a štátnosti, ktoré presahuje do 6. až 4. tisícročia pred n. l., ako aj pôvod v povodí veľkých riek Európy medzi Čiernym, Stredozemným a Baltským morom, ale i kolísky slovansko-ruskej civilizácie. Približuje tiež pradávnu náboženskú tradíciu Rusov a Slovanov, hlboké korene Protoslovanov siahajúce do obdobia paleolitu, ako i to, že spomenutých vyše sto najvýznamnejších diel z oblasti etnogenézy Slovanov použitých v knihe nevyčerpáva všetky osobnosti či publikácie v rámci preberanej problematiky. Poznámky sú v rozsahu 32 strán, čo dosvedčuje bohatosť vedeckého poznámkového aparátu, ktoré použil autor pri jej vzniku, s ktorými sa môžeme ďalej bližšie oboznámiť.

Kniha Slovania zrejme vyvolá polemiku, obohatí názory a uvažovanie o našom pôvode a vývine Slovanov aj v kontexte ostatnej civilizácie.

PRIPOMÍNAME SI

Michail Fedorovič Rajevskij
210. výročie narodenia

30. júl 1811, Arzamas, Rusko – 14. máj 1884, Viedeň, Rakúsko

Ruský diplomat, pravoslávny kňaz, spoločenský činiteľ, panslavista, propagátor ruskej kultúry v prostredí slovanských národov habsburskej monarchie.
Zdroj: ru.wikipedia.org

Peter II. Petrović-Njegoš
170. výročie úmrtia

13. november 1813, Njeguši, Čierna Hora – 31. november, 1851, Cetinje, Čierna Hora

Národný básnik Čiernej Hory, na území Čiernej Hory založil prvú školu, obnovil a upevnil národnú súdržnosť Čiernohorcov, vo svojej tlačiarni tlačil prvé učebnice, spisovateľ, pravoslávny metropolita, vládca Čiernej Hory.
Zdroj: wikimedia.org

Ivan Branislav Zoch
100. výročie úmrtia

24. jún 1843, Jasenová, Slovensko – 27. december 1921, Modra, Slovensko

Chorvátsky a slovenský pedagóg a lexikograf. Na Slovensku bol profesorom patronátneho evanjelického gymnázia v Revúcej. V Chorvátsku pôsobil tridsať rokov; v roku 1876 prišiel do Osijeku ako osvetový pracovník, kde v roku 1884 začal pracovať s Josipom Mencinom na prvej chorvátskej encyklopédii. Bol riadnym členom Matice slovenskej a Matice chorvátskej.
Zdroj: Slovenské kultúrne centrum Našice, Chorvátsko

Ivan Minčov Vazov
100. výročie úmrtia

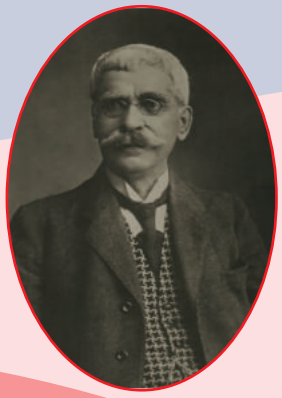

27. jún 1850, Sopot, Bulharsko – 22. september 1921, Sofia, Bulharsko

Národný buditeľ, najvýznamnejší bulharský spisovateľ európskeho významu, zakladateľ modernej literatúry, držiteľ najvyššieho titulu Bulharskej akadémie vied, minister školstva, bulharský básnik, prozaik, dramatik, publicita.
Zdroj: wikimedia.org

Mara Đorđević Malagurski
50. výročie úmrtia

20. december 1894, Subotica, Srbsko – 9. august 1971, Belehrad, Srbsko

Literátka, publicistka, účastníčka Veľkého národného zhromaždenia v Novom Sade, kde presadzovala, aby Vojvodina po oddelení od Rakúsko-Uhorska bola pripojená ku Kráľovstvu Srbska. Jedna zo zakladateľov a prvá predsedníčka Bunjevskej osvetovej matice, držiteľka najvýznamnejšieho ocenenia za literatúru napísanú v bunjevskom nárečí. Za jej prácu jej boli udelené štátne vyznamenania.
Zdroj: wikidata.org